

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ЦЕНТР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ, ДИСТАНЦІЙНОГО ТА
ЗАОЧНОГО НАВЧАННЯ

Кафедра фінансів та обліку

**ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В
УКРАЇНІ**

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
2 курсу заочної форми навчання
ДАНИЛЮКА Станіслава Вікторовича

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
НАКОНЕЧНА Наталія Володимирівна

Рецензент
кандидат економічних наук, доцент
ПЕТЛІН Ірина Володимирівна

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
«08» травня 2023 р., протокол № 11
завідувач кафедри фінансів та обліку

МЕЛЬНИК С.І.

(підпис)

(ПРИЗВИЩЕ, ініціали)

Львів
2023

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання
Кафедра фінансів та обліку
Освітній ступінь «магістр»
Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
фінансів та обліку
_____ Степан МЕЛЬНИК
«27» грудня 2022 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
ДАНИЛЮКА Станіслава Вікторовича
(ПРИЗВИЩЕ, ім'я, по-батькові)**

1. Тема роботи **«Формування моделі фінансового моніторингу в Україні»**
керівник роботи **НАКОНЕЧНА Наталія Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент**
затверджені наказом ЛьвДУВС від **«26» грудня 2022 р. № 1403 о/с**
2. Термін подання здобувачем вищої освіти роботи **«08» травня 2023 р.**
3. Вихідні дані до роботи Законодавчі та нормативно-правові документи з питань фінансового моніторингу та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, літературні джерела із зазначеної тематики, статистичні та аналітичні дані.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Провести теоретичне дослідження сутності, значення та місця фінансового моніторингу в системі протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, концептуальних підходів до формування національної системи фінансового моніторингу України; проаналізувати стану та результатів діяльності Державної служби фінансового моніторингу України; здійснити оцінку ефективності моделі фінансового моніторингу в Україні; запропонувати стратегічні пріоритети формування моделі фінансового моніторингу в Україні; узагальнити міжнародний досвід формування моделі фінансового моніторингу.
5. Перелік графічного матеріалу (додатків) Основні види фінансового моніторингу відповідно до положень чинного законодавства України, основні наукові погляди на дефініцію фінансового моніторингу в контексті рівнів його проведення, особливості фінансового моніторингу як особливої форми фінансового контролю, структура Державної служби фінансового моніторингу України, основні критерії забезпечення операційної незалежності та автономії Державної служби фінансового моніторингу України, модель формування національної системи фінансового моніторингу в Україні на мікрорівні, модель формування національної системи фінансового моніторингу в Україні на макрорівні, стан та динаміка зміни кількості повідомлень про фінансові операції, що одержані Державною службою фінансового моніторингу та підлягають фінансовому моніторингу у 2015–2022 рр., стан та динаміка зміни кількості повідомлень про фінансові операції, що одержані Державною службою фінансового моніторингу від суб'єктів первинного фінансового моніторингу та підлягають фінансовому моніторингу у 2015–2022 рр., стан та динаміка зміни кількості матеріалів, сформованих Державною службою фінансового моніторингу України в результаті фінансових розслідувань та направлених до правоохоронних органів у 2015–2022 рр., стан та динаміка зміни кількості узагальнених матеріалів, сформованих Державною службою фінансового моніторингу України в результаті фінансових розслідувань та направлених до правоохоронних органів у 2015–2022 рр. в розрізі видів правоохоронних органів, стан та динаміка зміни сумарних щорічних обсягів фінансових операцій, що пов'язані із легалізацією (відмиванням) злочинно отриманих активів та інших грошових чи фінансових ресурсів в Україні у 2015–2022 рр.,

стан та динаміка зміни кількості кримінальних проваджень щодо правопорушень, вчинених у сфері легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, за якими винесено вирок суду в Україні у 2021–2022 рр. в розрізі регіонів, основні заходи щодо удосконалення законодавчого й нормативно-правового забезпечення формування національної моделі фінансового моніторингу України, основні заходи щодо удосконалення діяльності суб'єктів державного фінансового моніторингу в Україні, моделі фінансового моніторингу провідних країн світу.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	НАКОНЕЧНА Н.В.		
2	НАКОНЕЧНА Н.В.		
3	НАКОНЕЧНА Н.В.		

7. Дата видачі завдання «27» грудня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	20.01.2023	виконано
2	Написання першого розділу	20.02.2023	виконано
3	Написання другого розділу	20.03.2023	виконано
4	Написання третього розділу	20.04.2023	виконано
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	30.04.2023	виконано
6	Оформлення роботи	05.05.2023	виконано

Здобувач вищої освіти

_____

(підпис)

ДАНИЛЮК С.В.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

_____

(підпис)

НАКОНЕЧНА Н.В.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

ДАНИЛЮК С.В. Формування моделі фінансового моніторингу в Україні. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2023.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню теоретико-прикладних засад формування моделі фінансового моніторингу в Україні. Розглянуто теоретичні аспекти фінансового моніторингу та визначено його місце в системі протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Проаналізовано концептуальні підходи до формування національної системи фінансового моніторингу України. Здійснено оцінювання стану та тенденцій формування моделі фінансового моніторингу в Україні. Визначено стратегічні пріоритети формування моделі фінансового моніторингу в Україні.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, модель фінансового моніторингу, підрозділ фінансової розвідки, Державна служба фінансового моніторингу України.

ANNOTATION

DANILYUK S.V. Formation of the model of financial monitoring in Ukraine. – Manuscript.

Qualification work for the master's degree in the specialty 072 "Finance, banking and insurance". – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2023.

Qualification work is devoted to the study of the theoretical and practical foundations of the formation of the model of financial monitoring in Ukraine. The theoretical aspects of financial monitoring are considered and its place in the system of combating the legalization (laundering) of criminally obtained income is determined. Conceptual approaches to the formation of the national system of financial monitoring of Ukraine are analyzed. An assessment of the state and trends in the formation of the model of financial monitoring in Ukraine was carried out. The strategic priorities of the formation of the model of financial monitoring in Ukraine have been determined.

Key words: financial monitoring, legalization (laundering) of proceeds obtained through crime, financial monitoring model, financial intelligence unit, State Financial Monitoring Service of Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ.....	10
1.1. Сутність, значення та місце фінансового моніторингу в системі протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.....	10
1.2. Концептуальні підходи до формування національної системи фінансового моніторингу України.....	16
Висновки до розділу 1.....	23
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ.....	25
2.1. Аналіз стану та результатів діяльності Державної служби фінансового моніторингу України.....	25
2.2. Оцінка ефективності моделі фінансового моніторингу в Україні....	30
Висновки до розділу 2.....	38
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ.....	40
3.1. Напрямки удосконалення національної системи фінансового моніторингу України.....	40
3.2. Міжнародний досвід формування моделі фінансового моніторингу.....	47
Висновки до розділу 3.....	53
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний стан розвитку світогосподарської системи характеризується наявністю значних дестабілізуючих чинників глобального та регіонального характеру, які зумовлюють виникнення кризових явищ в економіці, політиці та суспільстві, внаслідок чого інтенсифікується розвиток тіньової економічної діяльності, посилюються ризики поширення корупції, активізується економічна злочинність, що призводить до накопичення значних обсягів нелегальних капіталів, які потребують узаконення та залучення в офіційний сектор економіки. Дієвим інструментом перетворення злочинно одержаних коштів та активів являється легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, яка набуває особливої популярності та, як економічне негативне явище, стрімко розвивається в сучасних умовах нестабільності та невизначеності. Зростаючі тенденції поширення злочинної діяльності у сфері легалізації тіньових капіталів обумовлює необхідність пошуку ефективних методів, засобів та інструментів її запобігання та протидії, що стає можливим завдяки формуванню ефективної системи фінансового моніторингу.

Проблемні аспекти та дискусійні положення щодо дослідження та науково-практичного обґрунтування особливостей і проблем формування моделі фінансового моніторингу в Україні впродовж тривалого часу знаходять своє відображення у працях таких вчених як І. Гаєвський, О. Глущенко, Я. Дропа, А. Задоя, Я. Коваль, М. Піхоцька, І. Рекуненко, І. Семеген, Р. Слав'юк, С. Тесля, І. Ткаченко, М. Уткіна, Н. Швець, які зробили вагомий внесок в розв'язання основних аспектів окресленої проблематики, тому, їх праці використано у кваліфікаційній роботі. Крім того, при написанні кваліфікаційної роботи використано положення законів України та інших нормативно-правових актів, зведені аналітичні дані та звітність Державної служби фінансового моніторингу України й міжнародних організацій, що реалізують свої повноваження у сфері фінансового моніторингу. Однак,

незважаючи на значний науковий доробок, успішно вирішити проблеми формування ефективної моделі фінансового моніторингу України досі не вдалося, що актуалізує необхідність посиленого вивчення зазначеної проблематики.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад формування моделі фінансового моніторингу в Україні.

Для досягнення поставленої мети дослідження необхідно вирішити наступні **завдання**:

- визначити сутність фінансового моніторингу та з'ясувати його значення й місце в системі протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- дослідити концептуальні підходи до формування національної системи фінансового моніторингу України;
- проаналізувати стан та результати діяльності Державної служби фінансового моніторингу України;
- оцінити ефективність моделі фінансового моніторингу в Україні;
- обґрунтувати напрямки удосконалення національної системи фінансового моніторингу України;
- узагальнити міжнародний досвід формування моделі фінансового моніторингу.

Об'єктом дослідження виступає модель фінансового моніторингу в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-прикладні засади формування моделі фінансового моніторингу в Україні.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи економічного аналізу та наукового пізнання, а також спеціальні методи фундаментальних досліджень. Зокрема, визначення сутності фінансового моніторингу та з'ясування його значення й місця в системі протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних

злочинним шляхом, здійснено з використанням методу спостереження й системного аналізу. Емпіричні дослідження щодо аналізу стану та результатів діяльності Державної служби фінансового моніторингу України, а також щодо оцінювання ефективності моделі фінансового моніторингу здійснені на основі методу синтезу, порівняння, статистичного аналізу та функціонально-системного підходу. Окреслення стратегічних пріоритетів формування моделі фінансового моніторингу в Україні проведено з використанням методу компаративного аналізу. Формування результатів проведеного дослідження та формулювання висновків здійснено за допомогою методу узагальнення та систематизації.

Наукова новизна одержаних результатів:

– удосконалено основні напрями формування моделі фінансового моніторингу в Україні шляхом пропозиції розроблення ефективних заходів законодавчого регулювання відносин у сфері обігу віртуальних активів та прийняття Закону України «Про віртуальні активи», а також шляхом пропозиції проведення кодифікації кіберправа, що дозволить забезпечити вищий рівень захисту фінансових операцій, що здійснюються у кіберпросторі.

Основний зміст роботи. У першому розділі кваліфікаційної роботи розкрито сутність фінансового моніторингу та визначено його місце в системі протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, окреслено концептуальні підходи до формування національної системи фінансового моніторингу України. У другому розділі здійснено аналіз стану та основних результативних показників діяльності Державної служби фінансового моніторингу України, а також проведено оцінку ефективності моделі фінансового моніторингу в Україні. Третій розділ присвячено пошуку стратегічних орієнтирів та визначення пріоритетних напрямків удосконалення національної системи фінансового моніторингу України, а також узагальненню міжнародного досвіду формування моделі фінансового моніторингу.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (37 найменувань на 5 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 61 сторінку, з них основний текст – 51 сторінка, які містять 15 рисунків та 1 таблицю.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

1.1. Сутність, значення та місце фінансового моніторингу в системі протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом

Виклики та небезпеки сучасності, які інтенсифікувалися під впливом посилення процесів глобалізації, геополітизації, регіоналізації й євроінтеграції, та особливо загострилися внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, обумовили значне розбалансування процесів і явищ, які відбуваються в економіці, політиці та суспільстві на міжнародному й національному рівні, що, в сукупності, істотно активізує розвиток тіньового сектора економіки, накопичення тіньових капіталів та акумуляцію зусиль щодо узаконення нелегальних результатів протиправної діяльності.

Очевидно, що посилення процесів глобалізації світової економіки провокує виникнення й ризиків та загроз транснаціонального характеру, зокрема, поширення економічної злочинності, одним із напрямків діяльності якої є легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму, що в сучасних умовах набули загрозливих масштабів та особливо швидко поширюються в країнах транзитивного типу із низьким рівнем соціально-економічного розвитку, до яких відноситься і Україна.

Окреслені тенденції свідчать про загострення проблеми пошуку ефективних методів і способів виходу із кризових ситуацій та про необхідність формування ефективної системи запобігання й протидії існуючим викликам та небезпекам, в рамках якої особливої актуальності набуває досягнення позитивних результатів щодо унеможливлення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Дослідження існуючого наукового доробку у сфері боротьби із дестабілізуючими чинниками, що зумовлюють наявні проблеми, дозволяють констатувати необхідність розроблення ефективної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, чільне місце в якій належить фінансовому моніторингу, як інструменту протидії відмиванню злочинних капіталів та фінансування тероризму, який, відповідно до чинного законодавства України, визначається як сукупність спеціальних заходів, що застосовуються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та включають організаційно-правові засади проведення державного та первинного фінансового моніторингу [1]. Необхідно зазначити, що в чинному вітчизняному законодавстві чітко регламентовано три основні поняття, що стосуються визначення фінансового моніторингу, а саме: (1) фінансовий моніторинг; (2) державний фінансовий моніторинг та (3) первинний фінансовий моніторинг, взаємозв'язок між якими відобразимо на рис. 1.1.

При цьому зазначимо, що фінансовий моніторинг вважається одним із ключових елементів національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, основні засади якого реалізуються на державному та первинному рівнях, які істотно відрізняються між собою особливостями правового регулювання, функціями, суб'єктами та об'єктами наглядової діяльності.

М. Уткіна [2, с. 292, 294] фінансовий моніторинг розглядає з позиції ефективних засобів, методів, механізмів й інституційних важелів протидії злочинним діянням у фінансовій сфері, які містять ознаки відмивання злочинно одержаних коштів та інших фінансових та матеріальних ресурсів, а сутність терміну трактує як комплекс визначених та законодавчо регламентованих заходів, що здійснюються уповноваженими суб'єктами державного й первинного фінансового моніторингу, які спрямовані на

виконання й дотримання вимог чинного законодавства щодо запобігання й протидії легалізації протиправних капіталів й коштів злочинного походження.

Рис. 1.1. Основні види фінансового моніторингу відповідно до положень чинного законодавства України

Джерело: власна авторська розробка

При цьому зауважимо, що фінансовий моніторинг являється системним утворенням, що потребує ефективної взаємодії основних його учасників, яка проявляється в наступних напрямках:

- 1) між суб'єктами первинного фінансового моніторингу та Державною службою фінансового моніторингу України;
- 2) між фінансовими установами та іншими суб'єктами, що являються посередниками при здійсненні фінансових операцій;
- 3) між суб'єктами первинного фінансового моніторингу та відповідними органами, що здійснюють нагляд та регулювання у сфері їх діяльності;

- 4) між Державною службою фінансового моніторингу України та правоохоронними, наглядовими та іншими державними органами;
- 5) між Державною службою фінансового моніторингу України та іноземними підрозділами фінансової розвідки;
- 6) між вітчизняними суб'єктами первинного фінансового моніторингу;
- 7) між вітчизняними суб'єктами первинного фінансового моніторингу та суб'єктами первинного фінансового моніторингу зарубіжних країн.

І. Гаєвський [3, с. 47] стверджує, що саме термін «фінансовий моніторинг» лежить в основі Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [1], а також відображає всі права й обов'язки учасників національної системи фінансового моніторингу.

І. Рекуненко, Ж. Кобець та І. Швидько [4, с. 105] переконують, що в умовах сьогодення істотно актуалізувалася проблема формування цілісної системи фінансового моніторингу, значення якого все більше посилюється під впливом викликів і небезпеки, ризиків і загроз та інтенсифікації дестабілізуючих чинників. Відповідно до трактувань зазначених науковців, фінансовий моніторинг на сучасному етапі є не лише міжнародним стандартом, а поступово трансформувався в передумову ефективного подальшого соціально-економічного розвитку країни.

За окреслених обставин можна стверджувати, що фінансовий моніторинг в науковому дискурсі розглядається з кількох точок зору, зокрема, окремі науковці його ототожнюють із державним контролем, інші вважають одним із напрямків банківського нагляду, а треті наполягають на його ідентичності як системи постійного спостереження та виявлення ризиків легалізації (відмивання) протиправних коштів та інших фінансово-матеріальних цінностей. Зважаючи на багатогранність наукових поглядів на

дефініцію фінансового моніторингу на рис. 1.2 систематизуємо існуючі трактування його сутності, виокремивши, при цьому, основні його рівні.

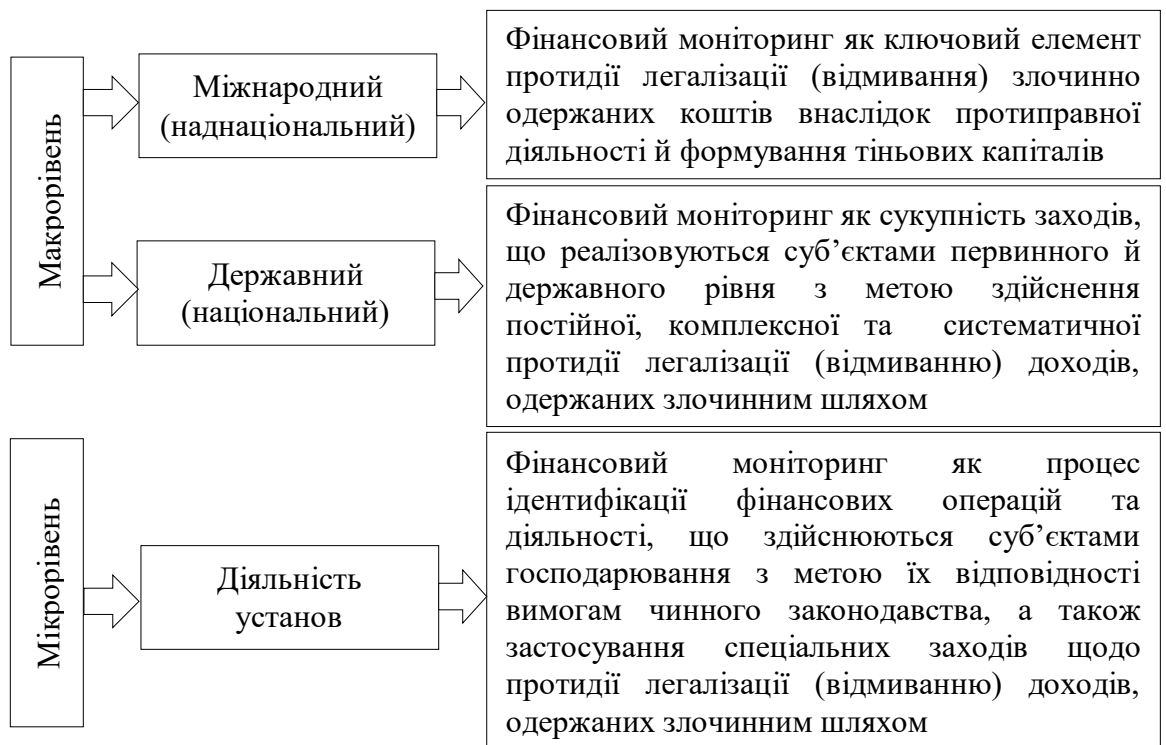

Рис. 1.2. Основні наукові погляди на дефініцію фінансового моніторингу в контексті рівнів його проведення

Джерело: складено автором за даними: [4, с. 105]

На думку Н. Швець та А. Акрітова [5, с. 8], фінансовий моніторинг являється специфічним різновидом державного фінансового контролю, що здійснюється спеціально визначеними та уповноваженими органами державної влади й установами, які беруть участь в обслуговуванні процесів здійснення фінансових операцій, відстежують їх та фіксують факти, що свідчать про сумнівні фінансові операції й містять ознаки легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Особливості фінансового моніторингу, як особливої форми фінансового контролю, відобразимо на рис. 1.3.

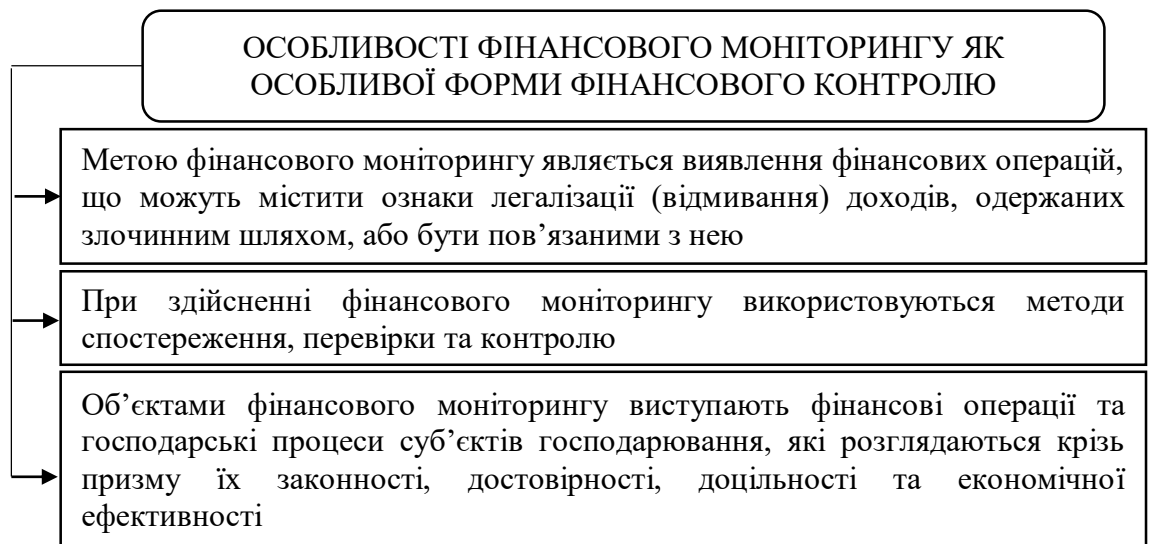

Рис. 1.3. Особливості фінансового моніторингу як особливої форми фінансового контролю

Джерело: складено автором за даними: [6, с. 62]

Однак погодитися із твердженнями науковців ми не можемо, адже, національна система протидії відмиванню злочинних коштів включає до переліку суб'єктів фінансового моніторингу не лише органи державної влади та установи державного підпорядкування, а й суб'єктів недержавної форми власності, що провадять свою антилегалізаційну діяльність на первинному рівні. Більше того, запропоновані авторами тези суперечать існуючій практиці фінансового моніторингу, відповідно до якої він здійснюється за участі правоохоронних органів, які залучаються до слідства в частині необхідності виявлення й доведення фінансових злочинів.

Слушним в даному контексті є зауваження О. Глуценка, І. Семегена та Р. Слав'юка [7, с. 37–38], які наполягають, що фінансовий моніторинг необхідно трактувати як сукупність заходів, що комплексно здійснюються як на державному, так і на первинному рівні з метою ідентифікації нетипових й підозрілих фінансових операцій та забезпечення ефективної протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Таким чином, проведені дослідження щодо визначення сутності, значення та місця фінансового моніторингу в системі протидії легалізації

(відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, дозволяють стверджувати, що фінансовий моніторинг являється ефективним інструментом протидії злочинним діянням, що містять ознаки легалізації (відмивання) коштів й фінансових ресурсів, котрі одержані у протиправний спосіб. Встановлено, що реалізація основних організаційно-правових засад та принципів фінансового моніторингу здійснюється на державному та первинному рівнях через залучення до процесу його реалізації спеціально уповноважених суб'єктів. Проведені дослідження доводять, що координаційну діяльність у сфері проведення фінансового моніторингу здійснює підрозділ фінансової розвідки, функції якого в Україні виконує Державна служба фінансового моніторингу України.

1.2. Концептуальні підходи до формування національної системи фінансового моніторингу України

Наявність вагомих дестабілізуючих чинників соціально-економічного розвитку в Україні обумовлюють необхідність формування ефективної та дієвої системи протидії деструктивним змінам економіки й суспільства. Очевидно, що формування національної системи фінансового моніторингу в Україні на сучасному етапі є вкрай важливим завданням, увага до якого прикута як зі сторони науковців, так і зі сторони практиків. Однак, варто констатувати, що законодавчого врегулювання окресленої проблематики досі немає, а чітке, уніфіковане та законодавчо регламентоване визначення терміну «національна система фінансового моніторингу» в економічній термінології відсутнє, що засвідчує вагомі недоліки методологічних аспектів в даному керунку. Тим не менше, правові основи функціонування національної системи фінансового моніторингу регулюються міжнародними стандартами у сфері протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Більше того, наявність певних напрацювань щодо формування національної системи фінансового моніторингу в зарубіжних країнах становить певне підґрунтя для досягнення бажаних результатів у вітчизняних реаліях. Сформованість моделі організації діяльності підрозділу фінансової розвідки України – Державної служби фінансового моніторингу, структура якої відображена на рис. 1.4, свідчить про наявність певних її особливостей, основною із яких є тісна взаємодія із контролюючими та правоохоронними органами.

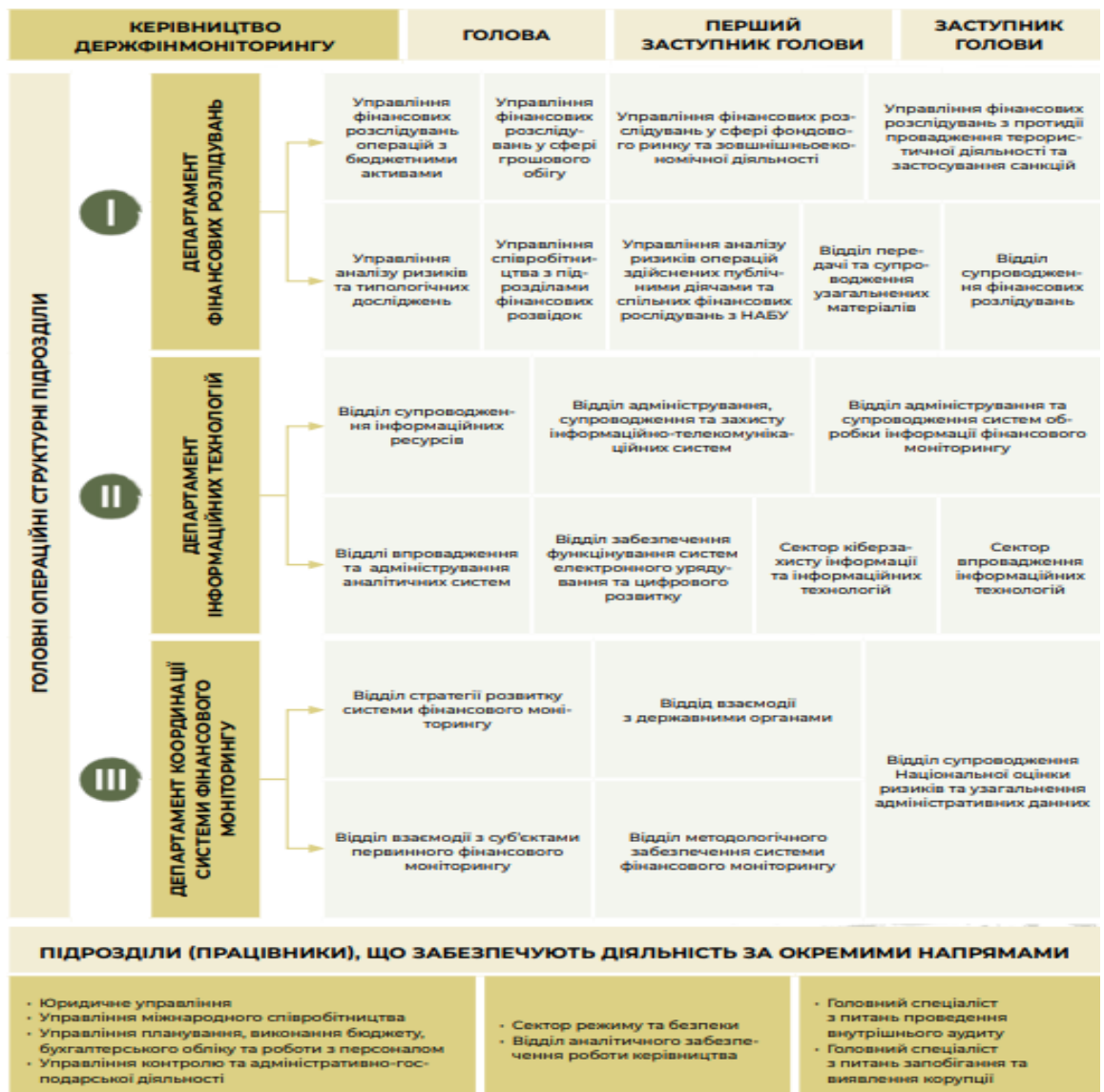

Рис. 1.4. Структура Державної служби фінансового моніторингу України

Джерело: складено автором за даними: [8, с. 15]

З іншої сторони система інформування та види відповідальності за протиправні діяння у сфері легалізації злочинно одержаних коштів мають значні недоліки, що говорить про нечіткість моделі фінансового моніторингу та, водночас, про незавершеність процесу її становлення.

Варто констатувати, що значною перешкодою формування національної системи фінансового моніторингу в Україні є постійне вдосконалення способів, інструментів, схем та методів легалізації (відмивання) доходів, що отриманні у протиправний спосіб. Стає очевидним, що неминучими за таких обставин є зміни законодавчого, інституційного та організаційного забезпечення формування моделі фінансового моніторингу в Україні.

При цьому, варто відмітити достатньо ефективну роботу Державної служби фінансового моніторингу України, яка займає центральне місце в моделі фінансового моніторингу завдяки її операційній незалежності та автономності, основні критерії яких систематизуємо на рис. 1.5, а також завдяки чіткій розмежованості із повноваженнями правоохоронних органів.

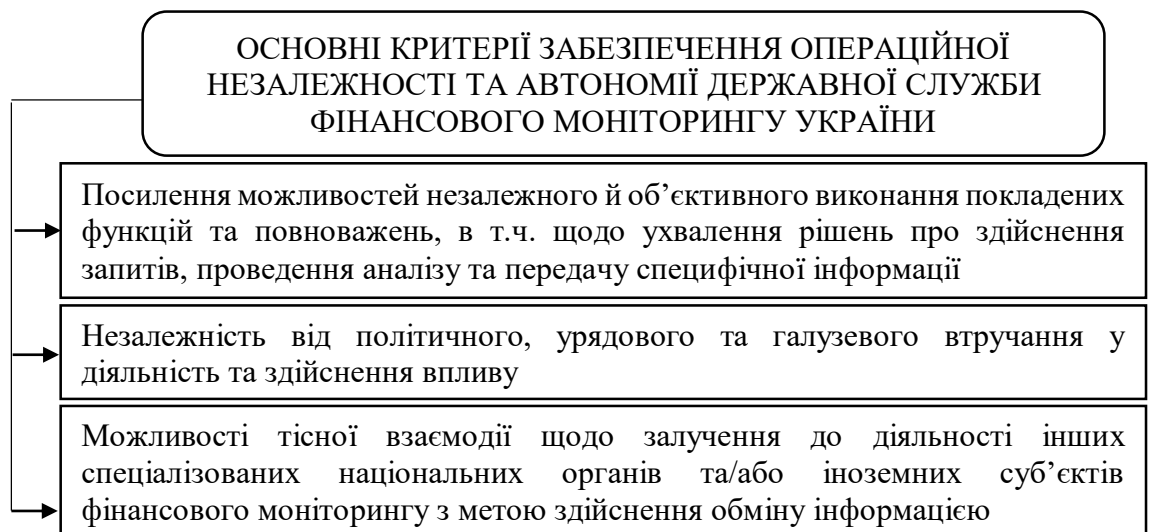

Рис. 1.5. Основні критерії забезпечення операційної незалежності та автономії Державної служби фінансового моніторингу України

Джерело: складено автором за даними: [9, с. 112]

Зокрема, Держфінмоніторинг співпрацює з правоохоронними органами шляхом передачі їм матеріалів, які містять результати аналізу, на підставі яких в подальшому проводяться розслідування справ із легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму, а також предикатних їм злочинів. Своєю чергою, правоохоронні органи повинні забезпечувати різносторонню співпрацю із вітчизняним підрозділом фінансової розвідки та на підставі визначеного інструментарію здійснювати збір необхідної інформації.

Існуючі тенденції свідчать, що чинна модель фінансового моніторингу в Україні, попри її недоліки, в цілому відповідає міжнародним стандартам, а ефективність діяльності Державної служби фінансового моніторингу України, як підрозділу фінансової розвідки адміністративного типу, підтверджена міжнародним аудитом, оскільки даний підрозділ успішно виконує функції щодо нагляду й регулювання антилегалізаційної діяльності, проведення фінансових розслідувань, здійснення правоохоронних заходів й заморожування активів, а також щодо навчання фахівців у сфері протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, забезпечуючи при цьому достатньо вагомні показники прозорості в процесі боротьби з відмиванням коштів, надійний захист банківської таємниці, що гарантовано законодавством країни, та сприяє зниженню корупційних ризиків, які в умовах війни особливо посилили свій дестабілізуючий вплив. Крім того, в національне антилегалізаційне законодавство успішно імplementовано стандарти FATF, Директиви Європейського Союзу, ратифіковано міжнародні конвенції та міжнародні регламенти у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) злочинних доходів, а також документи Організації Об'єднаних Націй.

Варто констатувати, що змістовне наповнення моделі фінансового моніторингу України відображено в Основних напрямках розвитку фінансової розвідки, які включають положення щодо подальшої гармонізації

вітчизняного законодавства із міжнародними нормами у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

Для більшої деталізації дослідження проблемних аспектів формування національної системи фінансового моніторингу України вважаємо за доцільне відобразити її схематично. При цьому зауважимо, що механізм формування моделі національної системи фінансового моніторингу необхідно розглядати на макрорівні та на мікрорівні. На рис. 1.6 систематизуємо основні положення такої моделі, що реалізуються на мікрорівні.

Рис. 1.6. Модель формування національної системи фінансового моніторингу в Україні на мікрорівні

Джерело: складено автором за даними: [10, с. 57]

Узагальнюючи основні аспекти формування моделі національної системи фінансового моніторингу в Україні на мікрорівні, варто зазначити, що

вона передбачає ефективну взаємодію усіх суб'єктів, зокрема, тих, що реалізують функції на первинному рівні, суб'єктів державного фінансового моніторингу, правоохоронних та судових органів, а також підрозділів фінансових розвідок іноземних країн. Така необхідність обумовлена транснаціональним характером даного виду злочинного діяння, адже, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, в більшості випадків, здійснюється в міжнародних масштабах та за участю злочинних угруповань декількох країн. За таких обставин стає очевидним, що й основні заходи щодо боротьби даному деструктивному явищу необхідно проводити та глобальному рівні.

Що стосується України, то тут існуючі проблеми протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, істотно доповнені викликами й небезпеками воєнного характеру, які ще більше поглиблюють кризові стани. Тому, модель формування національної системи фінансового моніторингу в Україні на макрорівні дещо інша, схематичне відображення якої зобразимо на рис. 1.7, основний акцент в якій ставиться на взаємодію суб'єктів фінансового моніторингу державного рівня із правоохоронними й судовими органами, а також із підрозділами фінансових розвідок зарубіжних країн.

Не менш важливим в моделі формування національної системи фінансового моніторингу України залишається такий процес як оцінка ризиків відмивання коштів, що одержані у протиправний спосіб, та фінансування тероризму, місце якої чітко окреслене та визначене, адже, вчасне виявлення ризиків, загроз, викликів, небезпек та дестабілізуючих чинників дозволяє попередити та запобігти деструктивним змінам усїєї системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Зважаючи на окреслені тенденції можемо констатувати, що сучасна модель фінансового моніторингу в Україні поєднує два його рівні: первинний та державний, а також відображає основні взаємозв'язки між суб'єктами, а забезпечення цілісності системи фінансового моніторингу України набуває особливої гостроти та необхідності.

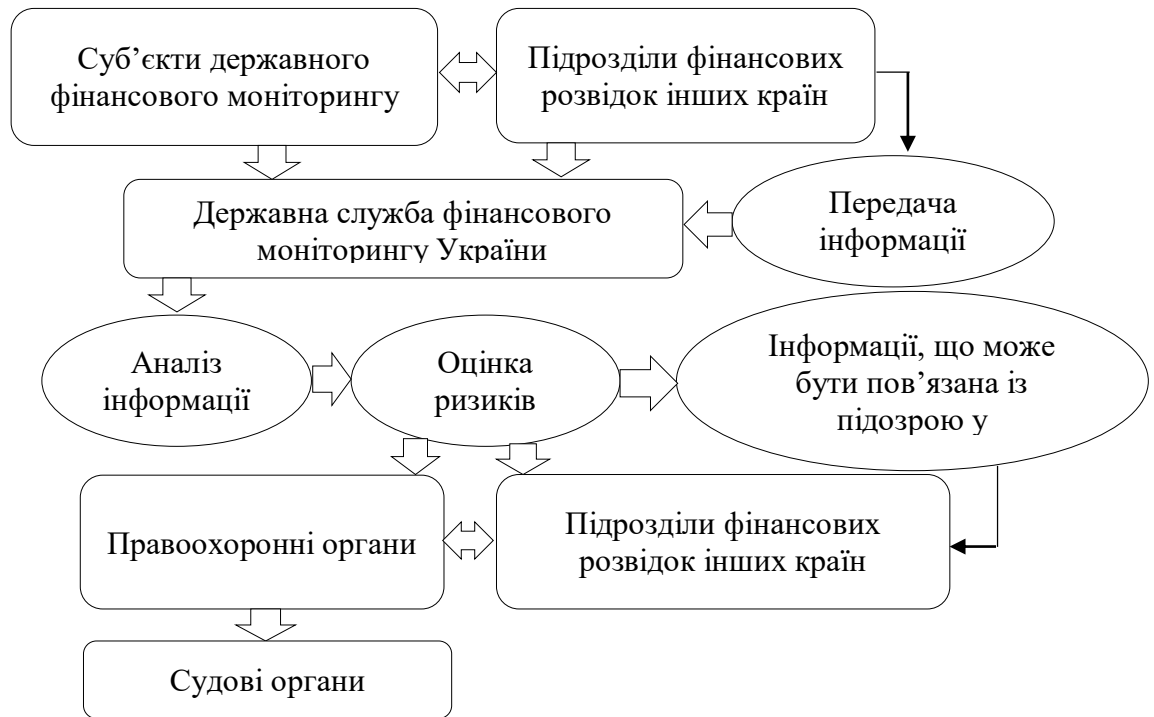

Рис. 1.7. Модель формування національної системи фінансового моніторингу в Україні на макрорівні

Джерело: складено автором за даними: [10, с. 58]

Отже, проведені дослідження концептуальних підходів до формування національної системи фінансового моніторингу України дають підстави для висновку, що вітчизняна модель фінансового моніторингу перебуває на завершальному етапі свого формування та становлення. Виявлено значний деструктивний вплив на формування моделі фінансового моніторингу в Україні дестабілізуючих чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, які особливо загострили свою негативну дію в період повномасштабної війни Росії проти України. Встановлено, що існуюча національна система фінансового моніторингу України реалізовує основні засади на первинному та державному рівнях, а суб'єкти фінансового моніторингу тісно взаємодіють між собою та злагоджено співпрацюють із підрозділами фінансових розвідок зарубіжних країн, оскільки, зважаючи на транснаціональний характер легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, ефективно протидіяти даному негативному й небезпечному явищу на рівні однієї країни надзвичайно важко, а подекуди й неможливо.

Висновки до розділу 1

1. Дослідження теоретичних аспектів щодо визначення сутності, фінансового моніторингу та з'ясування його значення й місця в системі протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, дозволили встановити, що фінансовий моніторинг в сучасному науковому дискурсі розглядається в контексті окремого специфічного напрямку державного фінансового контролю та як комплекс спеціальних заходів, методів, механізмів, інструментів та засобів, що реалізуються суб'єктами на первинному й державному рівні з метою виявлення ризиків і загроз відмивання злочинно одержаних капіталів, майна і ресурсів, а також запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

2. Виявлено, що центральне місце в системі фінансового моніторингу України належить підрозділу фінансової розвідки, функції якого виконує Державна служба фінансового моніторингу України, яка координує антилегалізаційну діяльність суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу на національному рівні, а також тісно співпрацює із спеціалізованими міжнародними організаціями у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму та з підрозділами фінансових розвідок зарубіжних країн.

3. Вивчення концептуальних підходів до формування національної системи фінансового моніторингу України дає підстави констатувати, що в Україні система фінансового моніторингу перебуває на етапі формування й постійного удосконалення, а виникнення нових методів, схем та типологій легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, обумовлюють необхідність систематичного перегляду та покращення методологічного інструментарію проведення боротьби із даним деструктивним явищем.

4. Встановлено вагомі дестабілізуючі чинники та перешкоди формуванню національної системи фінансового моніторингу, які пов'язані із

посиленням процесів глобалізації, геополітизації, регіоналізації та військовим протистоянням України збройній агресії Російської Федерації. Зважаючи на окреслені тенденції доведено необхідність реалізації основних принципів щодо вчасного, якісного та різностороннього оцінювання ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, що дозволить попереджувати кризові стани в національній системі боротьби з відмиванням коштів, активів та ресурсів, а також сформулювати ефективні заходи протидії.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз стану та результатів діяльності Державної служби фінансового моніторингу України

Посилення процесів глобалізації та масштабні геополітичні трансформації сприятливо впливають на інтенсифікацію злочинної діяльності у світовому масштабі, завдають значної шкоди міжнародній фінансовій системі та зумовлюють її швидке поширення на національні фінансові системи, внаслідок чого країни світу зустрічаються із проблемами тінізації економіки й поширенням корупції, які акумулюють значні обсяги нелегально одержаних капіталів, що потребують узаконення та залучення в офіційний обіг. За таких обставин активізується розвиток легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та розвиваються негативні явища, що з нею пов'язані.

Існуючі тенденції соціально-економічного розвитку України та її прагнення стати повноправним членом Європейського Союзу потребують побудови ефективної моделі протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, що обумовлює вагомість формування системи фінансового моніторингу та забезпечення її відповідності міжнародним стандартам. Вагому роль в даному контексті відіграє підрозділ фінансової розвідки – Державна служба фінансового моніторингу України, яка уповноважена представляти інтереси України та координувати діяльність у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму.

Проведені дослідження показників діяльності Державної служби фінансового моніторингу України свідчать, що факти та прояви легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, впродовж тривалого

періоду часу фіксуються на усіх рівнях проведення фінансового моніторингу в країні, а особливо значні їх обсяги зафіксовано у 2019 р., що підтверджують результати проведеного аналізу стану та динаміки зміни кількості повідомлень про фінансові операції, що одержані Державною службою фінансового моніторингу, та тих, які підлягають фінансовому моніторингу у 2015–2022 рр. (рис. 2.1).

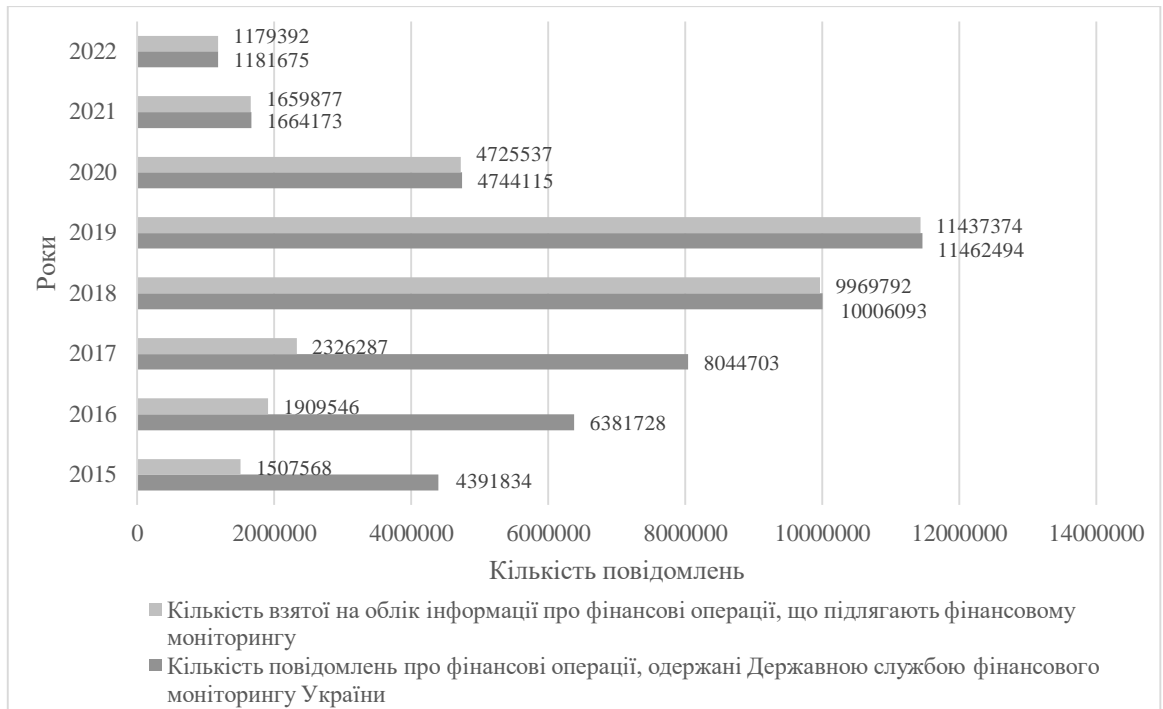

Рис. 2.1. Стан та динаміка зміни кількості повідомлень про фінансові операції, що одержані Державною службою фінансового моніторингу та підлягають фінансовому моніторингу у 2015–2022 рр.

Джерело: складено автором за даними: [8, с. 20; 11, с. 25–26; 12, с. 17–18; 13, с. 15; 14, с. 17; 15, с. 13–14]

Так, у 2015 р. кількість повідомлень про фінансові операції, що містять ознаки легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, що одержані Державною службою фінансового моніторингу України, становила 4391834 випадки, із яких уповноваженим органом взято на облік 1507568 справ, а до 2019 р. їх кількість зросла на 7070660 випадків (160,99 %) до 11462494 випадки, із яких на облік взято 11437374 справи. Така ситуація

становить значну загрозу не лише фінансовій системі країни, а й усьому її соціально-економічному розвитку та говорить про істотне зниження рівня економічної безпеки. Проте, впродовж 2020–2022 рр., завдяки посиленню заходів протидії економічній злочинності та норм чинного законодавства в частині відповідальності за вчинені протиправні діяння, що містять ознаки легалізації, а також удосконаленню методичного інструментарію проведення фінансового моніторингу, позитивних тенденцій щодо зниження кількості повідомлень про фінансові операції, що містять ознаки легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, які надійшли до Державної служби фінансового моніторингу України, вдалося досягнути, оскільки їх кількість у 2020 р. зменшилася на 6718379 випадки (58,61 %) у порівнянні із попереднім роком. Впродовж 2021–2022 рр. також спостерігається позитивний спадний тренд.

Водночас, достатньо вагомим досягненням у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, є скорочення розривів між кількістю повідомлень про фінансові операції, що містять ознаки легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, що одержані Державною службою фінансового моніторингу України, та кількістю взятої на облік інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу. Так, у 2015 р. кількість повідомлень про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, взятих на облік Державної служби фінансового моніторингу становила лише 34,33 % від загальної кількості повідомлень, що надійшли до Держфінмоніторингу; у 2016 р. – 29,92 %; у 2017 р. – 28,92 %. Проте, вже у 2018 р. такий розрив скоротився до 99,64 %; у 2019 р. – до 99,78 %; у 2021 р. – до 99,61 % та у 2022 р. – до 99,81 %. Окреслені тенденції свідчать, що, впродовж 2018–2022 рр., фактично, усі повідомлення про фінансові операції, що містять ознаки легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, що одержані до Державної служби фінансового моніторингу України, були взяті на облік із подальшим опрацюванням відповідно до положень чинного законодавства.

Зазначене доводить достатній рівень підвищення ефективності національної системи фінансового моніторингу та дієвість тих заходів, що регламентовані Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [1], а також тих, які визначені Основними напрямками розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року та плану заходів щодо їх реалізації [16].

Водночас, проведені дослідження в зазначеному керунку дозволили виявити, що серед суб'єктів фінансового моніторингу первинного рівня найбільш активними щодо інформування Державної служби фінансового моніторингу України про підозрілі фінансові операції, що пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних у протиправний спосіб, є банки, які спрямовують щорічно близько 99 % відповідних повідомлень, стан та динаміку зміни яких впродовж 2015–2022 рр. вважаємо за доцільне висвітлити на рис. 2.2.

Як засвідчують результати проведених досліджень в період з 2015 р. по 2019 р. спостерігається стабільна тенденція до зростання кількості повідомлень про підозрілі фінансові операції, що передаються банками Державній службі фінансового моніторингу України, темп зміни якої становить 162,65 % згідно з показником 2019 р. у порівнянні із 2015 р. Подальший період 2020–2022 рр. характеризується спадними трендами як зі сторони банківських, так і небанківських установ.

Що стосується окремо небанківських установ, то вони у відношенні до виявлення підозрілих фінансових операцій, що містять ознаки протиправної діяльності, у складі яких виявляються факти та спроби легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є менш активними, а їх

діяльність у антилегалізаційній сфері оцінюється нижчими показниками ефективності.

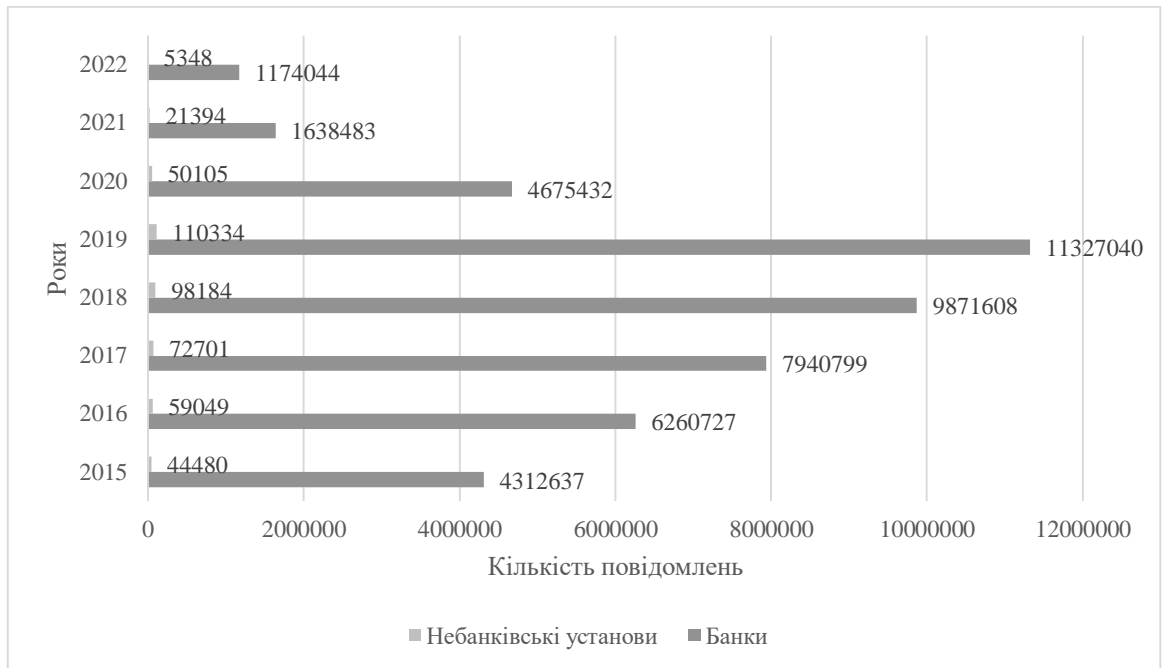

Рис. 2.2. Стан та динаміка зміни кількості повідомлень про фінансові операції, що одержані Державною службою фінансового моніторингу від суб'єктів первинного фінансового моніторингу та підлягають фінансовому моніторингу у 2015–2022 рр.

Джерело: складено автором за даними: [8, с. 21; 11, с. 27; 12, с. 18; 13, с. 16–17; 14, с. 18; 15, с. 15]

Проте, не заперечуючи позитивного ефекту у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, варто констатувати позитивні досягнення національної антилегалізаційної системи, яка, як уже зазначалося, не завершила свого становлення та постійно удосконалюється в напрямку посилення її правового забезпечення, покращення фінансових розслідувань, а також щодо формуванню ефективного вектора стратегічного антилегалізаційного стримування.

Стає очевидним, що існуюча система фінансового моніторингу в Україні достатньо ефективна та потужна, а результати ефективності її функціонування

доводяться значними показниками виявлення правопорушень у фінансовій сфері.

Таким чином, проведені дослідження стану та результатів діяльності Державної служби фінансового моніторингу України у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом дозволяють стверджувати, що національним підрозділом фінансової розвідки прикладаються значні зусилля для забезпечення організаційно-правового та методологічного регулювання відносин, спрямованих на запобігання даному деструктивному явищу. Результати проведених емпіричних досліджень засвідчують позитивні тенденції щодо виявлення злочинних діянь, пов'язаних із легалізацією коштів, майна та інших цінностей, що одержані у протиправний спосіб, а також доводять тісну взаємодію Державної служби фінансового моніторингу України із правоохоронними й розвідувальними органами.

2.2. Оцінка ефективності моделі фінансового моніторингу в Україні

Наявні проблеми функціонування фінансової системи в Україні доведені тенденціями процесів інтенсифікації тіньової економічної діяльності, стрімким поширенням корупції, акумуляцією значних обсягів тіньових капіталів та необхідністю їх легалізації. Зазначені обставини обумовлюють потребу пошуку ефективних шляхів, методів та способів протидії даним деструктивним явищам та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни. Очевидно, що значні напрацювання в даному керунку уже зроблені, а певні зусилля спрямовані на формування комплексу ефективних заходів щодо виявлення, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Однак, як засвідчують результати попередніх досліджень, досягнути бажаного ефекту надзвичайно важко, а зростання окремих видів економічної

злочинності, що містить ознаки легалізації злочинно одержаних коштів, свідчить про необхідність підвищення показників ефективності фінансового моніторингу в Україні.

Очевидно, що оцінювання ефективності системи фінансового моніторингу в Україні неможливо проводити без аналізу показників діяльності суб'єктів державного та первинного фінансового моніторингу та їх взаємодії як на національному, так і на міжнародному рівні між собою та із суб'єктами фінансового моніторингу зарубіжних країн. В даному контексті доцільно зауважити, що особливої вагомості в умовах сучасності набуває необхідність залучення в систему фінансового моніторингу України фінансових та нефінансових посередників, адже їх роль в умовах нестабільності та невизначеності особливо актуалізується.

Більше того, позитивні ефекти від запровадження ризик-орієнтованого підходу та кейсового звітування у практику діяльності суб'єктів державного та первинного фінансового моніторингу дозволяє підсилити складову виявлення та запобігання злочинам, що пов'язані із легалізацією (відмиванням) активів, грошових коштів та інших матеріальних й фінансових цінностей, походження яким має протиправну складову.

Обґрунтування зазначених тез доводиться результатами емпіричних досліджень, що спрямовані на виявлення рівня взаємодії Державної служби фінансового моніторингу України із правоохоронними органами. Якщо проаналізувати кількість матеріалів, які щорічно направляються Держфінмоніторингом до правоохоронних органів, та відображають результати проведених фінансових розслідувань, то можна стверджувати, що їх кількість має стійку тенденцію до зростання впродовж 2016–2021 рр. із 172 матеріалів на початок аналізованого періоду у 2016 р. до 1170 матеріалів у 2021 р. (рис. 2.3). Водночас, незначне скорочення аналізованого показника спостерігається в умовах 2022 р.

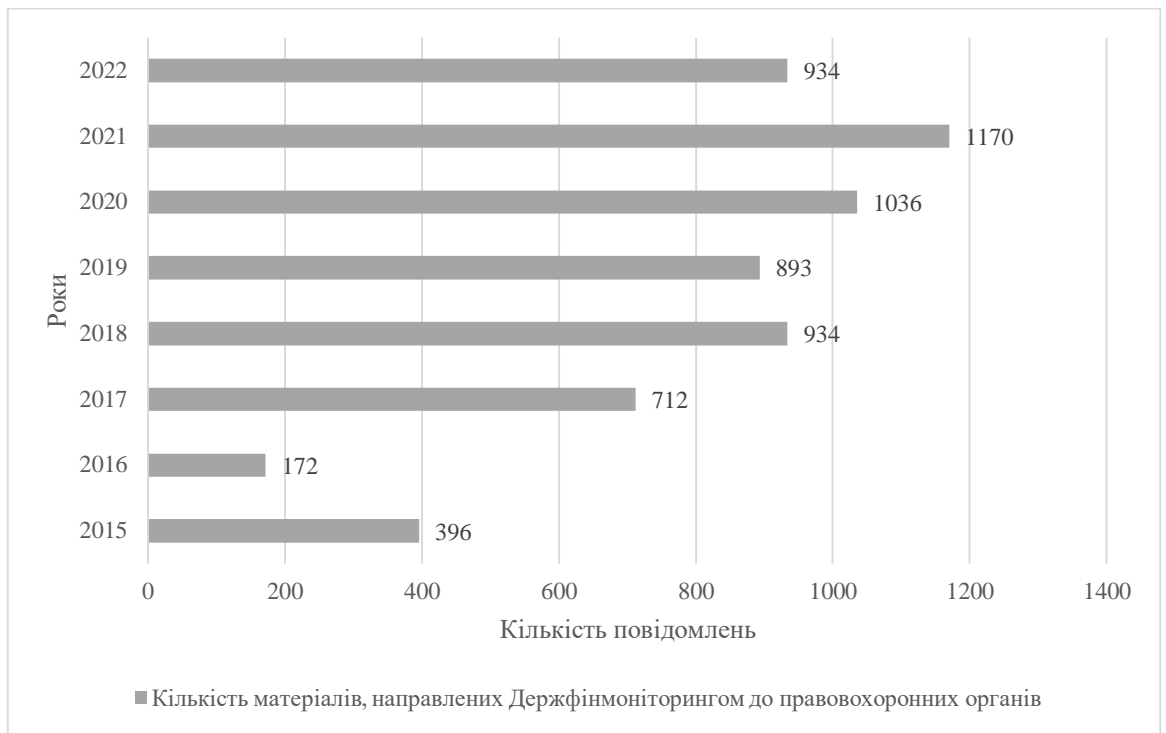

Рис. 2.3. Стан та динаміка зміни кількості матеріалів, сформованих Державною службою фінансового моніторингу України в результаті фінансових розслідувань та направлених до правоохоронних органів у 2015–2022 рр.

Джерело: складено автором за даними: [8, с. 30; 11, с. 47; 12, с. 39; 13, с. 36; 14, с. 36; 15, с. 39]

Крім того, варто звернути увагу на розподіл матеріалів, що сформовані Державною службою фінансового моніторингу України в результаті проведених фінансових розслідувань та направлених до правоохоронних органів у 2015–2022 рр. в залежності від їх видів (рис. 2.4).

Як засвідчують дані, систематизовані на рис. 2.4 найбільшу кількість узагальнених матеріалів Державна служба фінансового моніторингу України впродовж усього аналізованого періоду направляє до Державної податкової служби України, середній показник яких коливається в межах 157–214 матеріалів щорічно.

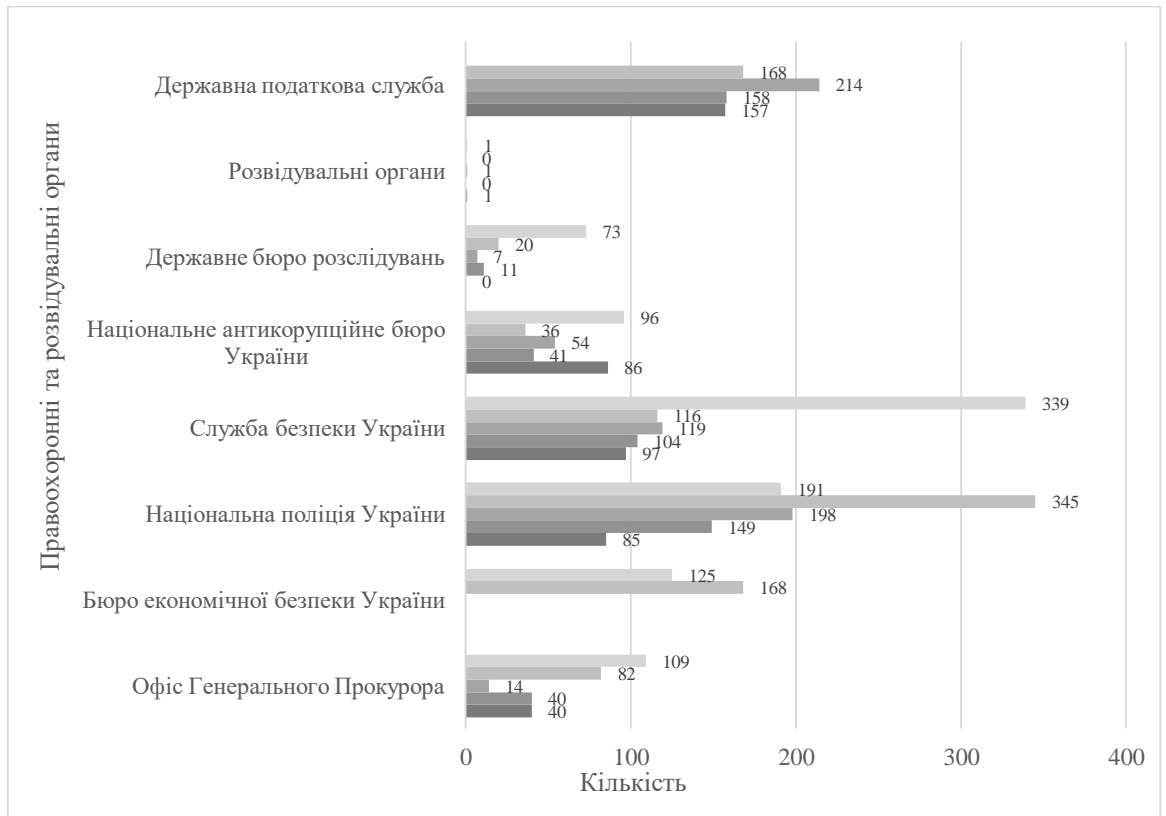

Рис. 2.4. Стан та динаміка зміни кількості узагальнених матеріалів, сформованих Державною службою фінансового моніторингу України в результаті фінансових розслідувань та направлених до правоохоронних органів у 2015–2022 рр. в розрізі видів правоохоронних органів

Джерело: складено автором за даними: [8, с. 30; 11, с. 47; 12, с. 39; 13, с. 36; 14, с. 36; 15, с. 39; 17; 18; 19; 20; 21]

Достатньо значна кількість узагальнених матеріалів в результаті фінансових розслідувань передається до Національної поліції України (в середньому 85–345 матеріалів щорічно) та до Служби безпеки України (в середньому 97–339 матеріалів щорічно). Крім того, значну кількість таких матеріалів опрацьовує Бюро економічної безпеки України (168 матеріалів у 2021 р. та 125 матеріалів у 2022 р.), яке нещодавно створено з метою посилення методів протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Достатньо вагомим фактором оцінювання ефективності моделі фінансового моніторингу в Україні є обсяги фінансових операцій, що

пов'язані із легалізацією (відмиванням) нелегальних доходів, який дає змогу відслідкувати динаміку зміни параметрів даного явища. На рис. 2.5 відобразимо стан та динаміку зміни обсягів фінансових операцій, які здійснені з метою узаконення злочинно отриманих активів та інших грошових чи фінансових ресурсів. При цьому зазначимо, що в Україні впродовж 2015–2022 рр. виявлені суми фінансових операцій, які супроводжують злочинні діяння, пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, коливаються у межах від 55,2 млрд. грн. (2022 р.) до 347,4 млрд. грн. (2018 р.).

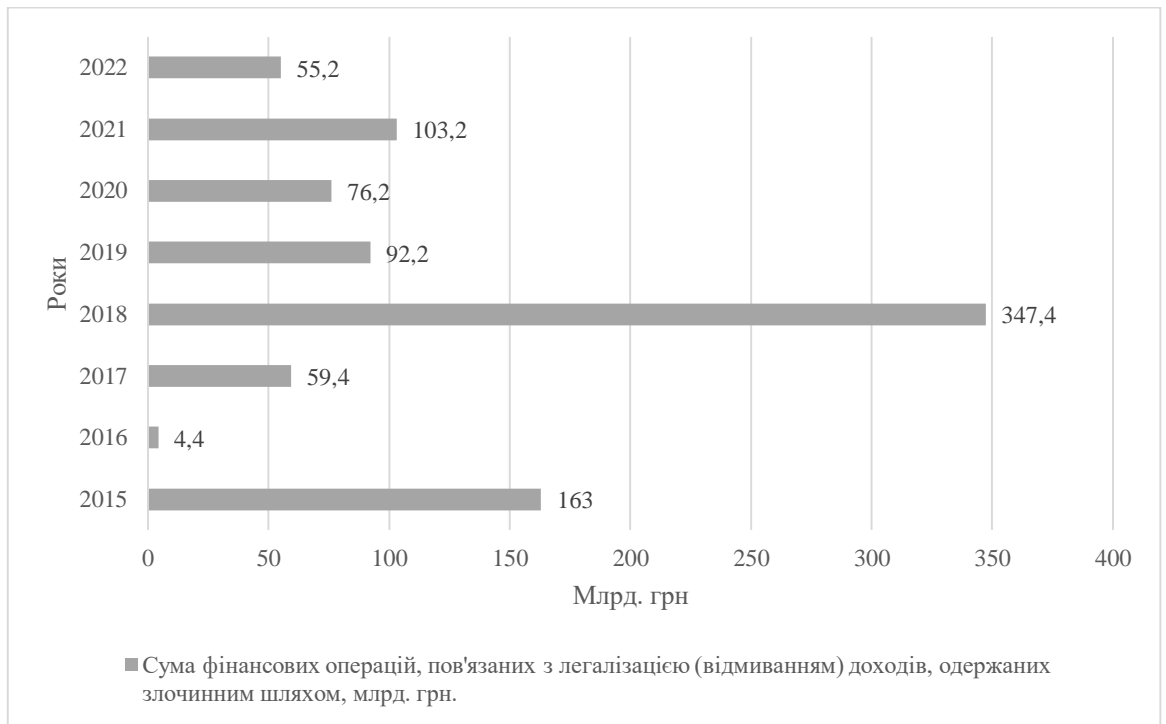

Рис. 2.5. Стан та динаміка зміни сумарних щорічних обсягів фінансових операцій, що пов'язані із легалізацією (відмиванням) злочинно отриманих активів та інших грошових чи фінансових ресурсів в Україні у 2015–2022 рр., млрд. грн.

Джерело: складено автором за даними: [8, с. 30; 11, с. 47; 12, с. 39; 13, с. 36; 14, с. 36; 15, с. 39; 17; 18]

Окремо відмітимо особливо критичне значення аналізованого показника у 2018 р., яке досягнуло позначки у 347,4 млрд. грн., та стало стимулятором

процесів удосконалення законодавчого, нормативно-правового й методологічного інструментарію формування комплексу заходів протидії легалізації (відмиванню) злочинно одержаних коштів та активів. Зокрема, норми Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [1] дозволяють вагомо знизити ризики відмивання коштів та фінансування тероризму, а також унеможливити легалізацію злочинно одержаних доходів у значних розмірах.

Відповідно, значні позитивні результати досягнуто, що підтверджує значне зниження сумарного обсягу фінансових операцій, що пов'язані із легалізацією (відмиванням) злочинно отриманих активів та інших грошових чи фінансових ресурсів у 2020 р. до 76,2 млрд. грн.

Однак, зазначені суми залишаються надто вагомими та свідчать про неможливість повністю побороти явище легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, що обумовлено постійним удосконаленням інструментів, способів та методів вчинення даного злочинного діяння. Зокрема, в нестабільних умовах сучасності частими виявляються випадки легалізації протиправних капіталів, що акумульовані внаслідок вчинення корупційних діянь, та тих, які одержані шляхом розкрадання та нецільового використання бюджетних коштів. Не менш вагомим значення набуває стрімке зростання чисельності випадків легалізації протиправних активів і капіталів, що одержані внаслідок порушення податкового законодавства й вчинення податкових злочинів. Крім того, в період коронавірусної кризи та запровадження спеціального правового режиму воєнного стану в Україні, коли більшість фінансових операцій трансформувалися у віртуальний простір, активізувалося фінансове шахрайство та інтенсифікувався розвиток кіберзлочинності, які, на сучасному етапі, вважаються найбільш небезпечними злочинами, що здійснюються із використанням фінансової системи України.

З іншої сторони, оцінювання ефективності фінансового моніторингу в Україні не може не враховувати аналізу тенденцій щодо кількості кримінальних проваджень, які відкрито внаслідок доведення фактів вчинення протиправних діянь, які містять у своєму складі факти й ознаки легалізації (відмивання) коштів, активів та фінансових ресурсів, що одержані у злочинний спосіб. В даному контексті вважаємо за доцільне проаналізувати стан та динаміку зміни кількості кримінальних проваджень, щодо правопорушень, які передані на розгляд судових органів та за яким наявні винесені вироки й судові рішення. На рис. 2.6 систематизуємо такі дані за 2021–2022 рр. в розрізі регіонів України.

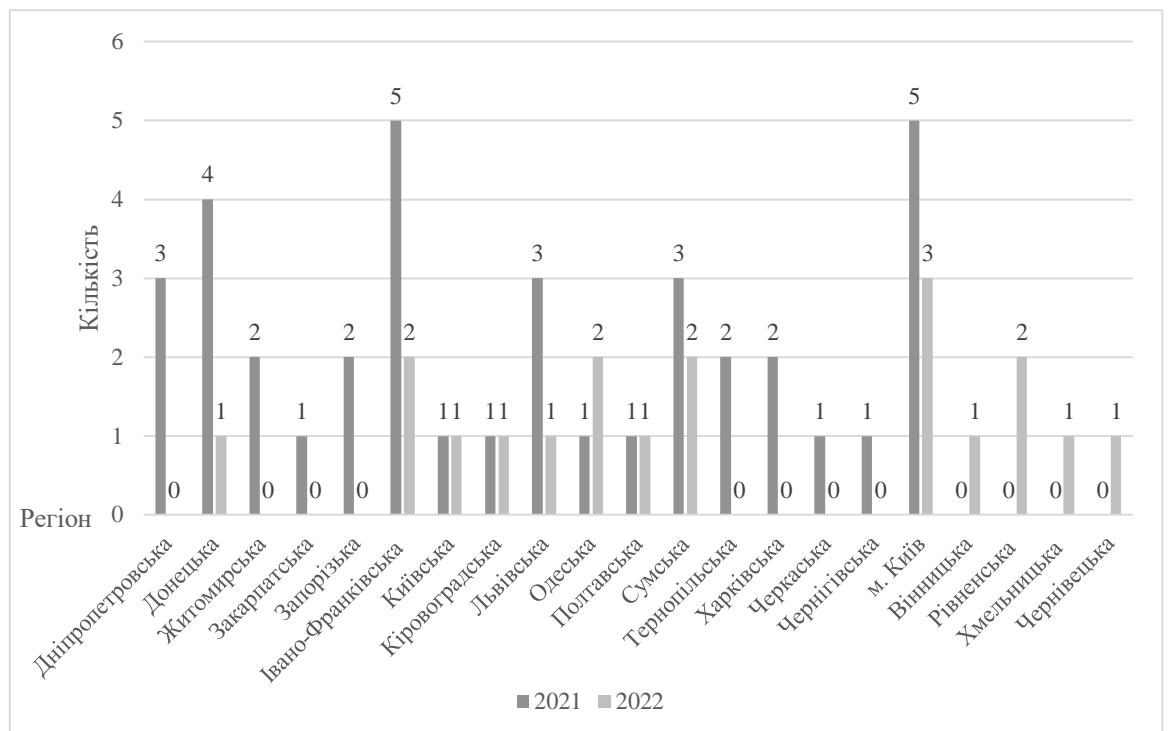

Рис. 2.6. Стан та динаміка зміни кількості кримінальних проваджень щодо правопорушень, вчинених у сфері легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, за якими винесено вирок суду в Україні у 2021–2022 рр. в розрізі регіонів

Джерело: складено автором за даними: [17; 18]

Результати проведеного дослідження говорять, що найвищий рівень вразливості до вчинення злочинних діянь із ознаками легалізації (відмивання)

доходів, отриманих у нелегальний спосіб, притаманний таким регіонам України як Івано-Франківська область та м. Київ, де у 2021 р. зафіксовано 5 доведених випадків даного протиправного злочинного діяння, а в 2022 р. – 2 та 3 провадження відповідно. Другу позицію займає Донецька область, на території якої у 2021 р. виявлено та доведено 4 правопорушення зазначеного злочину, а у 2022 р. – 1 правопорушення. На третій сходинці знаходяться Дніпропетровська, Львівська та Сумська області, де зафіксовано по 3 провадження, за якими винесено вирок у 2021 р., проте, у 2022 р. такі провадження здійснювалися лише у Львівській області у кількості 1.

Цікавим виявляється той факт, що інсайдерами щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, являються промислово розвинуті регіони України, або ті, що територіально розміщуються на прикордонних територіях. Тому, проведення антилегалізаційних заходів в даних регіонах потребує особливої уваги, виваженості та розроблення дієвого механізму із урахуванням регіональних чинників впливу.

Таким чином, проведені дослідження щодо оцінювання ефективності моделі фінансового моніторингу в Україні дають підстави стверджувати, що в країні сформований комплекс ефективних заходів боротьби із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, які враховують як фактори дестабілізуючого впливу глобального характеру, так і регіональні чинники. Встановлено, що удосконалення чинного антилегалізаційного законодавства сприятливо впливає на зниження рівня економічної злочинності, яка пов'язана із відмиванням протиправно одержаних коштів та активів, що доведено результатами проведених емпіричними досліджень. Виявлено необхідність подальшого удосконалення моделі фінансового моніторингу України та потребу в посиленні міжнародної взаємодії вітчизняних суб'єктів фінансового моніторингу із зарубіжними.

Висновки до розділу 2

1. На підставі результатів проведеного аналізу стану та параметрів діяльності Державної служби фінансового моніторингу України можна стверджувати, що формування моделі фінансового моніторингу України відбувається у відповідності до міжнародних стандартів та норм, а ефективність національного підрозділу фінансової розвідки – Державної служби фінансового моніторингу підтверджена експертними оцінюваннями спеціалізованих міжнародних антилегалізаційних організацій.

2. Виявлено позитивні тенденції щодо зниження кількості повідомлень, що надходять до Держфінмоніторингу про підозрілі фінансові операції, які містять ознаки легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, що свідчить про зниження рівня правопорушень у сфері відмивання нелегально отриманих капіталів. Встановлено, що найбільш активними серед суб'єктів первинного фінансового моніторингу щодо виявлення підозрілих фінансових операцій є банки, які щорічно передають уповноваженому органу близько 99 % загальної кількості таких повідомлень, а нефінансові установи є менш активними.

3. Доведено тісну взаємодію Державної служби фінансового моніторингу України із правоохоронними органами, яка полягає у обмінні інформацією щодо фінансових розслідувань та в необхідності проведення слідчих дій у справах, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом. З'ясовано, що впродовж 2015–2022 рр. найбільшу кількість узагальнених матеріалів Державною службою фінансового моніторингу України направлено до Державної податкової служби України, Національної поліції України та до Служби безпеки України.

4. Встановлено позитивні тенденції щодо стану та динаміки зміни сумарних щорічних обсягів фінансових операцій, що пов'язані із легалізацією (відмиванням) злочинно отриманих активів та інших грошових чи фінансових ресурсів в Україні у період із 2019 р. по 2022 р., що обумовлено позитивним

ефектом від удосконалення чинного вітчизняного законодавства та посилення норм відповідальності за вчинення правопорушень, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом. Водночас, виявлено значну загрозу національній системі фінансового моніторингу зі сторони інтенсифікації розвитку економічної злочинності у кіберпросторі та використання віртуальних активів з метою відмивання злочинно одержаних коштів, що потребує посиленої уваги в окресленому керунку та прийнятті відповідних рішень щодо формування заходів ефективної протидії деструктивним змінам в зазначеному напрямку.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

3.1. Напрямки удосконалення національної системи фінансового моніторингу України

Вагомі досягнення України у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, свідчать про достатньо високий рівень ефективності національної системи фінансового моніторингу та про здатність суб'єктів різного рівня вчасно виявляти ризики, загрози й небезпеки та мінімізувати й запобігати їх дестабілізуючому впливу. Однак, як доводять результати попередніх досліджень, методи, способи та інструменти вчинення злочинної діяльності, що у своєму складі мають факти й ознаки легалізації злочинно одержаних доходів, систематично удосконалюються, що ускладнює процес виявлення та запобігання даному злочинному діянню.

Очевидно, що зазначені тенденції обумовлюють необхідність постійного удосконалення моделі фінансового моніторингу на національному рівні та пошук нових методів й способів досягнення бажаних результатів щодо боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Варто визнати, що певні досягнення у даному керунку уже одержані, адже ефективність діяльності національного підрозділу фінансової розвідки – Державної служби фінансового моніторингу України підтверджена міжнародними антилегалізаційними інституціями, а вітчизняне законодавство у даній сфері імplementовано до міжнародних стандартів, норм та вимог. Тим не менше, дискусійними досі залишаються проблемні аспекти реалізації державної антилегалізаційної політики, формування дієвих заходів протидії даному деструктивному явищу та їх постійна модернізація у відповідності до викликів сучасності, адже, існуючі тенденції соціально-економічного

розвитку країни та посилення негативного впливу факторів воєнного характеру підтверджують наявність низки деструктивних змін в економіці, політиці та суспільстві, що проявляються у зниженні рівня життя населення, їх соціальній незахищеності, а також у неспроможності протидіяти ризикам і загрозам, що виникають та загострюють свою дестабілізуючу дію.

Проведені дослідження у напрямку виявлення проблем забезпечення ефективної протидії легалізації (відмиванню) злочинно одержаних грошових коштів, матеріальних активів та фінансових ресурсів в Україні, що нами здійснені у попередніх розділах, дозволили виявити позитивний вплив на національну систему фінансового моніторингу удосконалення чинного антилегалізаційного законодавства, адже, внесені зміни й доповнення до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [1] та прийняття низки підзаконних й нормативно-правових актів у сфері боротьби з легалізацією злочинно одержаних коштів та активів, дозволили істотно знизити обсяги легалізації протиправних капіталів та кількість вчинених правопорушень, пов'язаних із нею. Стає очевидним, що даний напрямок удосконалення національної системи фінансового моніторингу України є актуальним, перспективним, заслуговує на увагу та потребує подальшого розвитку. Основні заходи щодо удосконалення законодавчого й нормативно-правового забезпечення формування національної моделі фінансового моніторингу вважаємо за доцільне відобразити на рис. 3.1.

Водночас, необхідно звернути увагу на особливості подальшого удосконалення антилегалізаційного законодавства в умовах нестабільності й невизначеності, що спостерігаються в Україні під впливом глобалізації та війни Російської Федерації проти України. Зокрема, особливого значення набуває необхідність врегулювання проблемних питань законодавчого забезпечення обігу активів у віртуальному середовищі, що, на даний момент, актуалізується внаслідок зростання темпів розвитку кіберпростору та його

залучення до проведення різноманітних фінансових операцій, які поступово переміщуються й трансформуються у віртуальне глобальне середовище.

Рис. 3.1. Основні заходи щодо удосконалення законодавчого й нормативно-правового забезпечення формування національної моделі фінансового моніторингу України

Джерело: складено автором за даними: [16]

В даному контексті доцільним виявляється прийняття Закону України «Про віртуальні активи», проєкт якого існує уже тривалий час, однак, прийняття не наступає у зв'язку із наявністю низки об'єктивних та суб'єктивних причин суспільно-політичного й соціально-економічного характеру.

Іншою, не менш важливою проблемою формування моделі фінансового моніторингу в Україні, є недосконалість механізмів взаємодії банків із Національним антикорупційним бюро України, внаслідок чого виникають значні неузгодженості між ними щодо ефективної протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Вирішенням даної проблеми, на нашу думку, може стати запровадження уніфікованої системи інформаційного обміну, що дозволить посилити прозорість та доступність кожного із суб'єктів фінансового моніторингу до спеціальної інформаційної бази.

Більше того, аналогічні проблеми спостерігаються й при взаємодії Державної служби фінансового моніторингу України із правоохоронними органами в частині забезпечення автоматизованого обміну необхідною інформацією, розв'язання якої також можливе завдяки створенню й успішній апробації механізму надання доступу правоохоронним органам до електронних кабінетів системи фінансового моніторингу Державної служби фінансового моніторингу України.

Окремо варто виділити проблемні аспекти функціонування суб'єктів господарювання, що здійснюють свою діяльність на територіях, які є непідконтрольними Україні, а здійснення ними фінансових операцій й ведення господарської діяльності не може бути відслідковане спеціалізованими державними органами. Зважаючи на окреслені тенденції виникає необхідність внесення змін і доповнень до чинного законодавства України щодо врегулювання механізму анулювання дозвільних документів та ліцензій, які надані таким суб'єктам господарювання.

Водночас, особливого регулювання потребує сфера азартних ігор та казино, в т.ч. тих, що здійснюють свою діяльність з використанням інтернет-ресурсів, адже механізм нормативно-правового регулювання їх діяльності в Україні є надто слабким та неспроможний належним чином забезпечити виконання комплексу спеціальних заходів щодо унеможливлення їх використання в злочинних цілях, які пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Для успішного досягнення поставлених перед системою фінансового моніторингу України цілей надзвичайно важливим виявляється забезпечення стабільного, прозорого та ефективного функціонування усіх суб'єктів фінансового моніторингу та якісного виконання ними обов'язків й повноважень. Тому, вагомим значення набуває окреслення основних заходів, спрямованих на забезпечення підвищення параметрів якості діяльності суб'єктів фінансового моніторингу на державному рівні, основні із яких систематизуємо на рис. 3.2.

Водночас, зазначимо, що окремі державні регулятори у сфері протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, мають певні труднощі щодо забезпечення відповідності їх внутрішніх документів нормам і положенням Базового антилегалізаційного Закону. Якщо Національним банком України сформовано потужний методичний інструментарій здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного рівня, які перебувають у його підпорядкуванні та нагляд за якими він здійснює, то по відношенню до інших державних регуляторів в даному контексті наявні значні претензії зі сторони Державної служби фінансового моніторингу України. Відповідно, зазначена теза доводиться результатами емпіричних досліджень, які засвідчують, що понад 90 % повідомлень про підозрілі фінансові операції, направлені національному підрозділу фінансової розвідки саме банками, а інші установи являються достатньо пасивними у даному питанні.

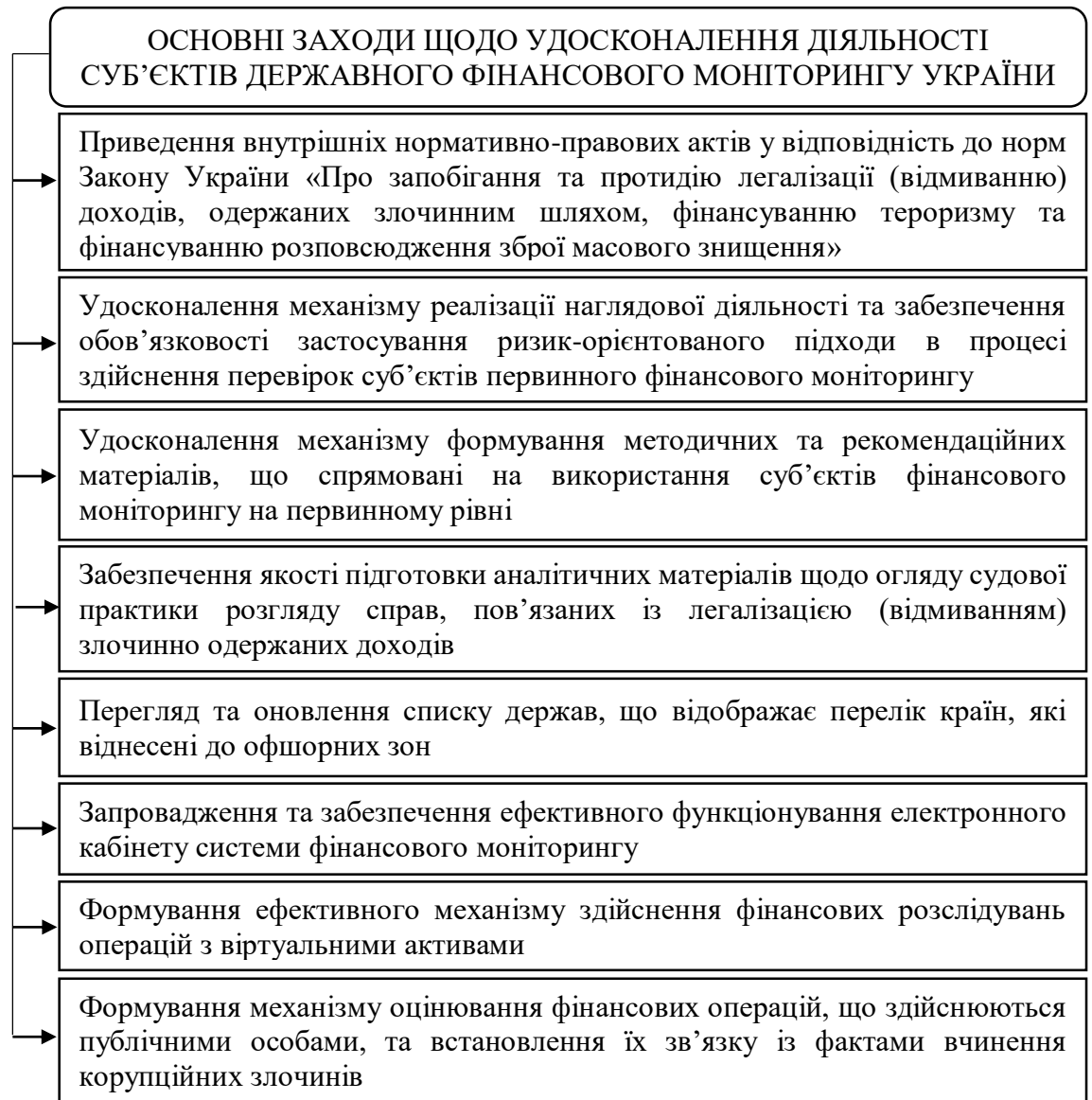

Рис. 3.2. Основні заходи щодо удосконалення діяльності суб'єктів державного фінансового моніторингу в Україні

Джерело: складено автором за даними: [16]

З іншої сторони, знову ж таки, ми підходимо до необхідності вирішення проблеми здійснення фінансових розслідувань операцій з віртуальними активами, які посилюються з кожним днем, а їх вирішення в сучасних умовах неможливе через слабкість законодавчого регулювання організаційно-правового й методичного механізму їх регламентації.

Окреслені тенденції вкотре доводять, що однією із найбільших проблем формування національної моделі фінансового моніторингу України

виявляється поява нових інструментів, способів і методів відмивання злочинно одержаних коштів із використанням сучасних інформаційно-технічних технологій та активізація використання кіберпростору у злочинних цілях. Стає очевидним, що поряд із прийняттям Закону України «Про віртуальні активи», назріває нагальна необхідність кодифікації кіберправа, що дозволить посилити принципи регулювання відносин у кіберпросторі та визначити особливості здійснення фінансових операцій з його використанням.

В даному контексті актуалізується проблема налагодження тісної взаємодії суб'єктів фінансового моніторингу та Державної служби фінансового моніторингу України із підрозділами кіберполіції, оскільки нові схеми та види легалізації (відмивання) злочинно одержаних коштів, активів та фінансових ресурсів пов'язані із комп'ютерними системами та автоматизованими базами даних, які активно використовують віртуальне середовище для досягнення злочинних цілей. При цьому, вкрай важливим залишається збереження дієвості системи фінансового моніторингу та підвищення її ефективності. Я. Дропа, С. Тесля та М. Піхоцька [22, с. 40] встановили, що досягнення бажаного результату стає можливим завдяки узгодженості певних компонентів, а саме:

- 1) формування політичної волі та прагнень протидіяти негативним явищам, що пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом;

- 2) підвищення ефективності функціонування правоохоронних та розвідувальних органів, реалізація у їх діяльності принципів чесності, об'єктивності, прозорості та справедливості;

- 3) формування незалежної та дієвої судової влади, спроможної забезпечити дотримання й реалізацію принципу верховенства права в країні.

Таким чином, проведені дослідження пріоритетних напрямків удосконалення національної системи фінансового моніторингу в Україні дозволяють стверджувати, що незважаючи на достатньо значний рівень ефективності національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів,

одержаних злочинним шляхом, існує низка проблем щодо боротьби із даним деструктивним явищем, які пов'язані, в першу чергу, із недосконалістю чинного нормативно-правового забезпечення регулювання питань у сфері фінансового моніторингу та із стрімким розвитком кіберзлочинності, яка швидкими темпами поширюється в глобальному масштабі та становить істотну загрозу використання віртуального середовища в злочинних цілях. Тому, на нашу думку, цілком обґрунтовано виявляється пропозиція посилити вітчизняне законодавство шляхом прийняття Закону України «Про віртуальні активи» та здійснити кодифікацію кіберправа.

3.2. Міжнародний досвід формування моделі фінансового моніторингу

Формування власної моделі фінансового моніторингу в Україні відбувається під впливом значних дестабілізуючих викликів і небезпек, які характеризуються глобальними вимірами та транснаціональним спрямуванням. Важкість побудови дієвих механізмів боротьби із ризиками й загрозами легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, обумовлюється значними їх трансформаціями та змінами, що безупинно відбуваються як на міжнародному, так і на національному рівні. Очевидно, що в світовому масштабі забезпечити уніфіковані форми боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму в сучасних умовах неможливо, тому, кожна із країн формує власну національну систему фінансового моніторингу та обирає найбільш прийнятні для неї методи й засоби протидії даному деструктивному явищу. При цьому, в умовах невизначеності формування національної системи фінансового моніторингу істотно залежить від рівня соціально-економічного розвитку країни та від стану макроекономічної й суспільно-політичної стабільності в державі. Очевидно, що високо розвинуті країни мають кращий потенціал та спроможні більш ефективно вести

боротьбу із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, ніж країни транзитивного типу, до складу яких відноситься і Україна.

Однак, проведені дослідження в окресленому керунку свідчать, що національна система протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, міжнародною спільнотою оцінюється як оптимальна та така, що відповідає встановленим стандартам й нормативам, проте, має недоліки та потребує систематичного удосконалення, а, зважаючи на те, що злочини, пов'язані із легалізацією злочинно одержаних грошових коштів та активів, мають транснаціональний характер, актуалізується необхідність її узгодження із міжнародними та європейськими нормами й принципами та адаптації світової практики боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму у вітчизняну антилегалізаційну практику.

Міжнародний досвід формування моделі фінансового моніторингу передбачає розвиток декількох видів таких моделей, зокрема, достатньо поширеними вважаються моделі фінансового моніторингу США, Канади, Німеччини, Франції й Великобританії, особливості формування яких та основну характеристику систематизуємо у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Моделі фінансового моніторингу провідних країн світу

№ за/п	Країна (підрозділ фінансової розвідки)	Специфіка формування	Можливості адаптації й застосування в Україні
1.	США (FinCEN – Financial Crimes Enforcement Network)	Базується на англосаксонській системі права; передбачає чітке законодавче регулювання, ефективність розвитку фінансового ринку; характеризується високим рівнем інформаційної прозорості банківської системи; спостерігається високий рівень взаємодії між міністерствами й відомствами	Широка координація щодо взаємодії антилегалізаційних органів на національному та міжнародному рівні
2.	Канада (FINTRAC – Financial Transaction and Report Analysis Center)	Багатоджерельність отримання інформації для потреб діяльності фінансового моніторингу; формування щорічного звіту Financial Transaction and Report Analysis Center; регламентація жорстких санкцій та штрафів за порушення антилегалізаційного законодавства	Багатоджерельність одержання інформації

3.	Німеччина (Zentralstelle für Verdachtsanzeigen)	Високий рівень автоматизованості обміну інформацією; застосування ризик-орієнтованого підходу при проведенні оцінки ініціаторів фінансових операцій	Тісна взаємодія підрозділу фінансової розвідки із правоохоронними органами
4.	Франція (TRACFIN)	Модель фінансового моніторингу адміністративного типу, що характеризується континентальною консервативністю та ліберальним характером; секретність діяльності підрозділу фінансової розвідки; чітка регламентація вимог щодо подання інформації про здійснені фінансові операції	Зобов'язання банків передавати підрозділу фінансової розвідки інформацію, що відображає відкриття рахунків фізичних та юридичних осіб
5.	Великобританія (NCIS/ECU)	Заборона чинним законодавством передачі інформації іншим державам про податкові правопорушення	Заборона передачі інформації іншим державам про податкові правопорушення

Джерело: складено автором за даними: [23, с. 155–159]

Водночас зауважимо, що міжнародний досвід формування моделі фінансового моніторингу свідчить про наявність в кожній країні спеціалізованого й уповноваженого на виконання функцій фінансового моніторингу органу, який виступає в ролі підрозділу фінансової розвідки. Зокрема, у США – це FinCEN (Financial Crimes Enforcement Network), в Канаді – це FINTRAC (Financial Transaction and Report Analysis Center), в Німеччині – це Zentralstelle für Verdachtsanzeigen, у Франції – це TRACFIN та у Великобританії – NCIS/ECU.

Окремо варто звернути увагу на досвід формування моделі фінансового моніторингу та на основні аспекти функціонування системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, що притаманні Польщі, оскільки вона межує із Україною та в умовах запровадження спеціального правового режиму воєнного стану в державі надає найбільшу різносторонню допомогу Україні. Більше того, євроінтеграційні прагнення України реалізуватися як повноцінний член європейського співтовариства шляхом вступу до Європейського Союзу

потребують адаптації й гармонізації вітчизняної системи фінансового моніторингу до європейських вимог й стандартів.

Варто зазначити, що польська модель фінансового моніторингу характеризується встановленими вимогами щодо обов'язковості проведення фінансового моніторингу при здійсненні фінансових операцій, сума яких перевищує 15 тис. євро, що передбачено Законом «Про протидію відмиванню грошей та фінансуванню тероризму», який у Польщі є базовим антилегалізаційним документом. При цьому, функції підрозділу фінансової розвідки виконує Генеральний інспектор фінансової інформації (GIIF), що підпорядковується Міністерству фінансів Польщі.

Оцінюючи ефективність моделей фінансового моніторингу в країнах світу міжнародні антилегалізаційні організації дійшли висновку, що найбільш ефективною в сучасних умовах є модель фінансового моніторингу США, яка максимально включає усі аспекти протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Що стосується канадської моделі фінансового моніторингу, то вона досі не завершила свого формування, а основні вектори спрямовуються на забезпечення організаційно-правових аспектів удосконалення проведення оцінювання ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму та методичного інструментарію її проведення на рівні окремих секторів економіки. Крім того, вагоме значення приділяється створенню спеціалізованих інформаційних систем обміну інформацією між суб'єктами фінансового моніторингу та створення спеціальних програмних продуктів.

Очевидно, що кожна країна має свої індивідуальні особливості й проблеми реалізації основних засад протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, які притаманні тільки їй та зумовлюються чинниками соціально-економічного й суспільно-політичного розвитку. Однак, варто констатувати, що досягнути бажаного ефекту в глобальному масштабі неможливо без скоординованості дій щодо протидії легалізаційним проявам, тому, в даному контексті актуалізується проблема налагодження ефективної

міжнародної взаємодії у сфері боротьби із економічною злочинністю та протидії легалізації (відмиванню) злочинно одержаних капіталів.

Надзвичайної вагомості набуває необхідність налагодження країнами тісної взаємодії та співпраці із спеціально створеними спеціалізованими міжнародними організаціями, що здійснюють діяльність та координують її у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а саме із:

1) Групою розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), яка формує основні рекомендації та принципи формування моделі фінансового моніторингу та координує діяльність у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;

2) Групою підрозділів фінансової розвідки «Егмонт» (Егмонтською групою), яка координує діяльність національних підрозділів фінансових розвідок країн світу, формує пропозиції щодо удосконалення міжнародного співробітництва, консультує та надає дорадчу допомогу при формування антилегалізаційних програм на національному рівні, формує рекомендації щодо посилення автономності підрозділів фінансових розвідок;

3) Спеціальним комітетом експертів Ради Європи з питань взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL), що покликаний забезпечувати ефективність системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, розробляє міжнародні стандарти боротьби з легалізацією злочинно одержаних доходів, здійснює експертні оцінювання нормотворчої, правової, фінансової та захисної діяльності на відповідність міжнародним стандартам, а також забезпечує високий рівень проведення типологічних досліджень;

4) Комітетом регулювання та нагляду за банківською діяльністю (Базельським комітетом), який визначає організаційно-правові засади здійснення нагляду за діяльністю банків в країні та координує їх зусилля щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;

5) Євразійською групою з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму (ЄАГ);

б) Вольфсберзькою групою, що здійснює формування основних принципів фінансового моніторингу, забезпечує нормотворчу діяльність у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, моніторить заходи, що забезпечують прозорість фінансових операцій;

7) Організацією Об'єднаних Націй (ООН), яка у своїй структурі передбачає функціонування спеціальних підрозділів й організацій, що виконують функції боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом;

8) Світовим Банком;

9) Міжнародним валютним фондом;

10) Європейським банком реконструкції та розвитку;

11) Міжнародною організацією кримінальної поліції (Інтерпол).

Узагальнюючи особливості міжнародної взаємодії у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, із провідними спеціалізованими урядовими й неурядовими міжнародними організаціями можна стверджувати, що вона пов'язана із виявленням проблем, ризиків, загроз і небезпек відмивання злочинно одержаних коштів та фінансування тероризму.

Отже, проведені дослідження міжнародного досвіду формування моделі фінансового моніторингу дають підстави стверджувати, що найбільш ефективною із усіх існуючих світових моделей фінансового моніторингу в сучасних умовах є модель США. При цьому виявлено, що країни із вищим рівнем розвитку забезпечують вищі показники ефективності протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, ніж країни, що перебувають на периферії трансформаційних змін, до яких належить і Україна.

Висновки до розділу 3

1. Проведені дослідження щодо виявлення пріоритетних та перспективних напрямків удосконалення національної системи фінансового моніторингу України дозволяють констатувати вагомість посилення законодавчого та нормативно-правового регулювання національної системи фінансового моніторингу. Зокрема, доведено необхідність законодавчої регламентації відносин щодо обігу віртуальних активів у кіберпросторі, що пропонується реалізувати шляхом прийняття Закону України «Про віртуальні активи», а також виявлено потребу у кодифікації кіберправа та формування організаційно-правового механізму врегулювання відносин у кіберпросторі, який в умовах нестабільності, невизначеності та посилення впливу чинників воєнного характеру активно використовується в злочинних цілях з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

2. Аналіз світової практики протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, свідчить про формування у світовому масштабі основних моделей фінансового моніторингу, найбільш ефективною із яких визнано модель США. Обґрунтовано необхідність адаптації позитивної світової практики боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму в національну антилегалізаційну систему, а також доведено доцільність формування національної моделі фінансового моніторингу із урахуванням провідних міжнародних досягнень.

3. Встановлено необхідність постійного посилення взаємодії Державної служби фінансового моніторингу України із такими міжнародними організаціями як FATF, Егмонтською групою, MONEYVAL, Вольфсберзькою групою та Базельським комітетом, які координують діяльність щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом на міжнародному рівні та надають рекомендації національним підрозділам фінансових розвідок із урахуванням специфіки й особливостей соціально-економічного й суспільно-правового розвитку окремо кожної країни світу.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено дослідження теоретико-прикладних засад формування моделі фінансового моніторингу в Україні. Проведено оцінку стану та тенденцій формування моделі фінансового моніторингу в Україні, виявлено основні проблеми та запропоновано шляхи й методи їх вирішення. На підставі одержаних результатів проведеного дослідження можна сформуванати наступні висновки:

1. Сутність фінансового моніторингу полягає у формуванні комплексу спеціальних заходів, методів, механізмів, інструментів та засобів, що здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу на первинному й державному рівні та спрямовані на виявлення ризиків і загроз легалізації (відмивання) капіталів, майна і ресурсів, що акумульовані у протиправний спосіб, а також на запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Фінансовий моніторинг в системі протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, займає центральне місце та має вагоме значення, оскільки дозволяє знизити ризики вчинення протиправних діянь та сформуванати надійне підґрунтя для забезпечення сталого соціально-економічного й суспільно-політичного розвитку країни.

2. Дослідження концептуальних підходів до формування національної системи фінансового моніторингу України дають підстави стверджувати, що національна система фінансового моніторингу не завершила процес свого формування, постійно удосконалюється та передбачає створення нових методів й інструментів протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Виявлено певні недоліки формування системи фінансового моніторингу України, вирішення яких стає можливим за умови ефективної протидії ризикам, загрозам, небезпекам та дестабілізуючим чинникам зовнішнього й внутрішнього середовища.

3. Проведений аналіз стану та результатів діяльності Державної служби фінансового моніторингу України за період з 2015 р. по 2022 р. дозволяє стверджувати, що легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, становить значну загрозу соціально-економічному розвитку країни, оскільки щорічно спостерігається значна кількість виявлених правопорушень, що містять ознаки відмивання коштів та фінансування тероризму з використанням вітчизняних суб'єктів фінансового моніторингу. Проте, оцінюючи ефективність діяльності Державної служби фінансового моніторингу України, варто констатувати позитивні її результати в період 2019–2022 рр.

4. Результати оцінювання ефективності моделі фінансового моніторингу в Україні засвідчують її відповідність існуючим міжнародним стандартам й нормам, а діяльність Державної служби фінансового моніторингу України позитивно оцінена спеціалізованими міжнародними антилегалізаційними організаціями, оскільки в Україні фіксуються спадні тренди щодо виявлених підозрілих фінансових операцій та встановлених фактів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

5. Доведено необхідність удосконалення національної системи фінансового моніторингу України, адже, методи, способи, схеми та інструменти легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, постійно вдосконалюються та набувають нових виглядів. В даному контексті, обґрунтовано основні напрямки удосконалення національної системи фінансового моніторингу України, серед найбільш вагомих із яких виокремлюється потреба подальшого удосконалення антилегалізаційного законодавства України та кодифікації кіберправа.

6. Систематизація та узагальнення міжнародного досвіду формування моделі фінансового моніторингу дозволяє виявити основні можливості удосконалення національної системи фінансового моніторингу на основі запозичення позитивної практики його реалізації, що адаптована в зарубіжних країнах. Встановлено, що формування моделі фінансового

моніторингу істотно залежить від рівня соціально-економічного й суспільно-політичного розвитку країни та виявлено, що найбільш досконалою в умовах сьогодення є модель фінансового моніторингу США. Обґрунтовано, в рамках адаптації позитивної міжнародної практики фінансового моніторингу у вітчизняні реалії, необхідність посилення взаємодії Державної служби фінансового моніторингу України із міжнародними урядовими та неурядовими організаціями, зокрема із FATF, Егмонтською групою, MONEYVAL, Вольфсберзькою групою та Базельським комітетом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361–IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20?find=1&text=%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9+%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3#w1_1.
2. Уткіна М.С. Фінансовий моніторинг як один із засобів протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 292–295. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/75>.
3. Гаєвський І.М. Національна система фінансового моніторингу: сутність, роль та принципи. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. Вип. 1. С. 45–57. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/1_2016/6.pdf.
4. Рекуненко І.І., Кобець Ж.О., Швидько І.О. Особливості формування та застосування системи фінансового моніторингу в Україні. *Вісник СумДУ*. 2020. № 1. С. 104–117. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/78696/1/Rekunenکو_finansovyi_monitorynh.pdf.
5. Швець Н.Р., Акритов А.А. Роль і місце фінансового моніторингу в системі державного фінансового контролю. *Вісник Університету банківської справи*. 2020. № 3 (39). С. 3–9. URL: <https://ser.net.ua/index.php/SER/article/view/388/393>.
6. Задоя А.О., Ткаченко І.П. Фінансовий моніторинг: перспективи впровадження та проблеми реалізації. *Економічний вісник НГУ*. 2015 № 2. С. 59–65. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2005/2/EV20052_059-065.pdf.

7. Глущенко О.О., Семеген І.Б., Слав'юк Р.А. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід: монографія. К.: УБС НБУ, 2014. 386 с.
8. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2022 рік. Київ, 2023. 32 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2022ukr.pdf>.
9. Кузьмінська О.Е., Абесінова О.К. Удосконалення нормативноправового забезпечення фінансового моніторингу в Україні. *Фінанси України*. 2021. № 7. С. 108–126. URL: doi: <https://doi.org/10.33763/finukr2021.07.108>.
10. Андреева К.О. Фінансовий моніторинг як інструмент протидії економічній злочинності. Випускна кваліфікаційна робота. Тернопіль, 2019. 107 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37024/1/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B5%D1%94%D0%B2%D0%B0.pdf>.
11. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2017 рік. Київ, 2018. 90 с. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit_2017_UA.pdf.
12. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2018 рік. Київ, 2019. 82 с. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit_2018_ukr.pdf.
13. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2019 рік. Київ, 2020. 82 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2019ua.pdf>.
14. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2020 рік. Київ, 2021. 76 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/PublicZvit2020.pdf>.
15. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2021 рік. Київ, 2022. 80 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2021ukr.pdf>.

16. Основні напрями розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року та плану заходів щодо їх реалізації: Розпорядження Кабінету міністрів України від 12.05.2021 р. № 435–р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-2021-%D1%80#Text>.

17. Комплексна адміністративна звітність у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення за 2021 рік. Державна служба фінансового моніторингу України. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0/2022/%D0%9A%D0%90%D0%97_2021.pdf.

18. Комплексна адміністративна звітність у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення за 2022 рік. Державна служба фінансового моніторингу України. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0/2023/%D0%9A%D0%90%D0%97_2022.pdf.

19. Дубровський В., Черкашин В., Гетман О. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні: нові виклики. Київ, 2019. 52 с.

20. Дубровський В., Черкашин В., Гетман О. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні: нові виклики. Київ, 2020. 51 с.

21. Дубровський В., Черкашин В., Гетман О. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні: нові виклики. Київ, 2021. 55 с.

22. Дропа Я.Б., Тесля С.М., Піхоцька М.Р. Розвиток системи фінансового моніторингу як складової частини формування ефективного контролю й безпеки в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 37. С. 35–43. URL: DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2021-37-5>.
23. Коваль Я.С. Компаративний аналіз методів протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Економіка невизначеності: зміст, оцінювання, регулювання*. 2021. С. 150–168. URL: DOI:10.31732/EU-CER-7.
24. Рєзнік О.М., Щербак Н.М. Вплив легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом на фінансову систему України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 290 – 293.
25. Смагло О.В. Функціонування системи фінансового моніторингу в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. № 26. С. 1 – 7.
26. Голодна А.С., Бухтіарова А.Г. Правові основи фінансового моніторингу в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 29. С. 439 – 443.
27. Гончарук В.Л. Вплив легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, на економічну сферу України в сучасних умовах. *Право.ua*. 2021. № 4. С. 124–130.
28. Бех О. Протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 213 – 218.
29. Кундельська І.С. Проблемні питання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і вдосконалення протидії цьому явищу в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (20). С. 73 – 80.
30. Долбнева Д.В., Сподарик Т.І. Фінансовий моніторинг як механізм запобігання і протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *The scientific heritage*. 2021. № 64. С. 21 – 26.

31. Горизонтальний огляд звітів про взаємні оцінки країн у сфері боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Київ: Державна служба фінансового моніторингу України. 2021. 703 с.

32. Ковалів М.В., Єсімов С.С., Назар Ю.С., Гаврильців М.Т., Лук'янова Г.Ю., Годяк А.І., Бліхар М.М. Судові та правоохоронні органи: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 388 с.

33. Пушак Я.Я., Трушкіна Н.В. Сутність поняття «фінансовий моніторинг» у контексті забезпечення національної безпеки. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 2. С. 197 – 203.

34. Д'яконова І.І., Шиян Д.В. Методика оцінки ефективності фінансового моніторингу. *Вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1 (34). С. 10 – 17.

35. Копиця І.М., Смагло О.В. Зарубіжний досвід організації системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник ЖДТУ*. 2013. № 2 (64). С. 240 – 245.

36. Москаленко Н.В. Світовий досвід побудови системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського*. 2020. Т. 31 (70). № 2. С. 119 – 123.

37. Петрук О.М., Смагло О.В. Зарубіжний досвід організації фінансового моніторингу та перспективи його впровадження в Україні. *Wspolpraca Europejska NR*. 2015. Вип. 2 (2). С. 89 – 99.